

АКЦИСКИ ПЛАН

ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СОФИСКАТА ДЕКЛАРАЦИЈА
ЗА ЗЕЛЕНАТА АГЕНДА ЗА ЗАПАДЕН БАЛКАН
2021-2030

СОДРЖИНА

ВОВЕД	3	ПАТОКАЗ ЗА ОДРЖЛИВО ЗЕМЈОДЕЛСТВО	25
ОРГАНИЗАЦИЈА/СТРУКТУРА НА АКЦИСКИОТ ПЛАН	4	Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан	25
ДЕЛ 1 – АКЦИСКИ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СОФИСКАТА ДЕКЛАРАЦИЈА	5	Дел два: Следни чекори	26
ДЕКАРБЕНИЗАЦИЈА	5	ПАТОКАЗ ЗА ЗАШТИТА НА ПРИРОДАТА И БИОЛОШКАТА РАЗНОВИДНОСТ	28
КРУЖНА ЕКОНОМИЈА	8	Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан	28
СПРЕЧУВАЊЕ НА ЗАГАДУВАЊЕТО	9	Дел два: Следни чекори	30
ОДРЖЛИВО ЗЕМЈОДЕЛСТВО	10	ДЕЛ 3 – УПРАВУВАЊЕ, СЛЕДЕЊЕ, ИЗВЕСТУВАЊЕ И ДРУГИ МЕХАНИЗМИ	
ЗАШТИТА НА ПРИРОДАТА И БИОЛОШКАТА РАЗНОВИДНОСТ	11	ЗА ПОДДРШКА НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА СОФИСКАТА ДЕКЛАРАЦИЈА	33
ДЕЛ 2 – ПАТОКАЗИ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО	12	УПРАВУВАЊЕ	33
ПАТОКАЗ ЗА КЛИМАТСКА АКЦИЈА	12	УЧЕСТВО НА ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО	36
Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан	12	УЧЕСТВО НА ЛОКАЛНИТЕ САМОУПРАВИ	37
Дел два: Следни чекори	13	ПЛАТФОРМА ЗА ДОНАТОРСКА КООРДИНАЦИЈА И ФИНАНСИРАЊЕ НА ЗАЗБ	38
ПАТОКАЗ ЗА ЕНЕРГИЈА	15	УЧЕСТВО НА БИЗНИС ЗАЕДНИЦАТА, МЛАДИТЕ И РАНЛИВИТЕ ГРУПИ,	
Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан	15	ВКЛУЧИТЕЛНО И РОМИТЕ	39
Дел два: Следни чекори	15	СИСТЕМ ЗА СЛЕДЕЊЕ	41
ПАТОКАЗ ЗА ОДРЖЛИВ ТРАНСПОРТ	16	ИНДИКАТОРИ	42
Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан	16	ИЗВЕСТУВАЊЕ	45
Дел два: Следни чекори	17	КОМУНИКАЦИЈА, ПОДИГНУВАЊЕ НА СВЕСТА И ГРАЃАНСКО УЧЕСТВО	45
ПАТОКАЗ ЗА КРУЖНА ЕКОНОМИЈА	19	СКРАТЕНИЦИ	47
Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан	19		
Дел два: Следни чекори	19		
ПАТОКАЗ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА ЗАГАДУВАЊЕТО	21		
Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан	21		
Дел два: Следни чекори	22		

ВОВЕД

Овој Акциски план е еден од резултатите на Софиската декларација за Зелената агенда за Западен Балкан (ЗАЗБ) што се користи како алатка за насочување на нејзиното спроведување. Претставува отелотворување на парадигмата за „преточување на зборовите во дела“ со утврдување на конкретните чекори и поддршката за организациите, како и дефинирање на индикативна временска рамка за секоја мерка што може да се спроведе. Во Акцискиот план е поставена рамката за координација, како и поддршката за неговото правилно спроведување и следење на напредокот во поглед на тоа. Самитот во Софија претставува пресвртница за регионот на Западен Балкан што треба да поттикне промена во развојната парадигма и да го зајакне регионот за да спроведе голема трансформација и соодветно и навремено да сè справи со се поголемите предизвици поврзани со животната средина и климата така што одржливиот развој, ефикасноста на ресурсите, заштитата на природата и климатската акција ќе се постават во центарот на сите економски активности и предизвиците ќе се претворат можности.

Подготвен во рамките на обеман консултативен процес координиран од Советот за регионална соработка (РЦЦ), овој Акциски план (АП) беше подготвен врз основа на пристап одоздола - нагоре што ги вклучи властите на економиите на Западен Балкан (ЗБ), релевантните регионални организации кои работат во областите на политики кои ги опфаќа ЗАЗБ, меѓународни финансиски институции (МФИ), граѓански организации (ГО) и други партнери. Генералниот директорат за соседство и преговори за проширување (ДГ НЕАР) на Европската комисија (ЕК), исто така, одигра клучна улога во координирањето на активностите и обезбедувањето на придонес на стручните лица за сите области преку консултации со ресорните Генерални директорати (ГД). Ваквиот партиципативен пристап овозможи конструктивен придонес на различни засегнати страни, со почитување на принципот на регионалната сопственост, што придонесе за квалитетот поради користењето на различни перспективи и внесувањето на разновидни знаења и искуства.

Овој документ го опфаќа периодот од 2021 до 2030 година, а се планира периодично да се ревидира согласно потребите и новите приоритети, без да се намали нивото на амбиции. Секое пролонгирање на индикативните временски рамки ќе треба да се оправда. Десетгодишната перспектива на Акцискиот план овозможува негово усогласување со најважните меѓународни и европски цели на политиките како што се Целите за одржлив развој (ЦОР) на Обединетите нации (ОН), Европската рамка за енергетска и климатска политика за 2030 година, Стратегијата на ЕУ за биолошка разновидност до 2030 година, Стратегијата „Од фарма до виљушка“, Акциските планови за кружната економија и нула загадување. Акцискиот план ќе се ревидира двапати: до крајот на 2024 година и до крајот на 2027 година, врз основа на истиот консултативен процес со властите од Западен Балкан и партнерските регионални организации, при што ќе се анализира и постигнатиот напредок во однос на целите на АП.

Во овој Акциски план се опишува рамката за негова координација и следење, додека главната одговорност за неговото спроведување ја снесат властите од Западен Балкан преку меѓусекторска и меѓуинституционална соработка. Во Акцискиот план се земаат предвид главните политички процеси, меѓународните рамки и договори, најновите политички случувања и особено, законодавните и незаконодавните акти кои се донесени на ниво на ЕУ. Ова се однесува на Европскиот зелен договор (ЕЗД) (Климатската рамка на ЕУ, Стратегијата за биолошка разновидност на ЕУ, Стратегијата на ЕУ „Од фарма до виљушка“, Пакетот „Соодветен за 55%“, Акцискиот план за нула загадување, итн.), енергетските и климатските цели/амбиции за 2030 година за Западен Балкан во согласност со среднорочните климатски цели на ЕУ за намалување на емисиите на стакленички гасови за најмалку 55%, како и многу други.

ОРГАНИЗАЦИЈА/СТРУКТУРА НА АКЦИСКИОТ ПЛАН

Акцискиот план е структуриран на начин на кој ги одразува седумте компоненти на Софиската декларација (климатска акција, енергија, транспорт, кружна економија, загадување, одржливо земјоделство и заштита на природата и биолошката разновидност), кои се групирани во пет столба. Содржи мерки за постигнување на 58-те обврски (цели) од Софиската декларација, како и преглед на главните регионални координатори и други релевантни организации кои придонесуваат за остварувањето на одредена цел. За секоја мерка се дефинира индикативна временска рамка за спроведување на мерката, во консултации со регионалните координатори и властите од Западен Балкан.

Додека во првиот дел од АП се содржани мерките и роковите до кои одредена активност ќе се заврши, како и кој субјект ќе ја координира и поддржува, во вториот дел подетално е претставен начинот на кој тоа ќе се постигне преку патокази за секоја компонента. Во патоказите се опишуваат регионалните активности и чекори што треба да се преземат, среднорочните цели, потребните резултати и други елементи кои се неопходни за регионот да се придвижи кон исполнување на обврските што произлегуваат од Софиската декларација. Седумте патокази ги подготвија РЦЦ и регионалните координатори во тесна комуникација со властите од Западен Балкан, Европската комисија и другите релевантни партнери. Процесот беше спроведен преку низа консултации и редовни состаноци на Регионалната работна група за животна средина (РРГ ЖС) во нејзиниот проширен состав во кој беа вклучени и други ресорни министерства кои се релевантни за спроведувањето на ЗАЗБ. Патеките дефинирани во регионалните патокази претставуваат суштински чекори во придвижувањето кон еколошка и социјална одржливост, а исто така ќе бидат од суштествено значење како помош во реализацијата на Парискиот договор за климата преку придонесот на различните економски сектори. За спроведувањето на овие патеки ќе биде потребна соодветна приоритизација и секвенционирање надополнети со усогласени напори на

сите релевантни страни, како и силна меѓусекторска соработка и на ниво на економија и на регионално ниво.

За непречено спроведување на овој Акциски план ќе биде потребна соодветна експертиза во сите области на одржливиот развој, заштитата на животната средина и климатските промени, техничка поддршка, моќ за донесување одлуки, солидна структура на управување, што вклучува и сеопфатен и корисен механизам за следење за да се овозможи динамичен и разбирлив преглед на напредокот, да се утврдат потребите и да се интервенира со корективни активности или да се интензивира напорот. Затоа, во третиот дел од овој Акциски план се дава преглед на механизмите за управување, следење и известување, како и преглед на други структури што треба да се формираат и мобилизираат за да се олесни спроведувањето, да се обезбеди пристап на повеќе засегнати страни и вертикална координација, и да се поддржат неопходните активности за споделување знаења и подигање на свеста на различни нивоа вклучително и на ниво на локалната самоуправа. Спроведувањето на Софиската декларација ќе повлече огромни финансиски напори, додека нејзиниот успех, во голема мера, ќе зависи од соодветната финансиска поддршка надополнета со техничка помош и споделување на знаењата. Затоа, третиот дел содржи и информации кои се однесуваат на финансирањето на АП, како и активности за поддршка на координацијата на достапните финансиски извори.

Овој Акциски план е подготвен имајќи ја предвид реалната состојба во регионот и одредени доцнења во спроведувањето на релевантните политики на ЕУ и процесот на усогласување. Има за цел да ги смени негативните практики кои ја влошуваат состојбата на животната средина во регионот, како и да ги трансформира сите економски сектори во согласност со принципите на зелената транзиција. На овој начин, овој документ ќе придонесе за регионален развој кој ги задоволува потребите на сегашните и идните генерации, а притоа отвора нови економски можности и обезбедува забрзан раст не ѝ штети на животната средина.

ДЕЛ 1 – АКЦИСКИ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СОФИСКАТА ДЕКЛАРАЦИЈА

Во овој дел од Акцискиот план се поставува индикативна временска рамка за секоја обврска од Софиската декларација и се определуваат главните регионални координатори, организациите за поддршка (каде што ги има) и релевантните структури. Распоредот е подготвен за сите пет столба што ја отсликуваат структурата на ЗАЗБ: 1) Декарбонизација, 2) Кружна економија, 3) Спречување на загадувањето, 4) Одржливо земјоделство и 5) Заштита на природата и биолошката разновидност.

ДЕКАРБЕНИЗАЦИЈА

Активност	Главен регионален координатор(и)	Индикативна временска рамка	Коментар
1. Усогласување со Законот за климата на ЕУ со визија за постигнување климатска неутралност до 2050 година	РЦЦ, (+ СЕнЗ да се потврди)	2025	Постојано подобрување до 2030 година
2. Утврдување на далекусежни енергетски и климатски цели до 2030 година	СЕнЗ, ЕК	2022 (во тек)	Врз основа на студијата на ЕК, НУП, Стратегија за развој со низок јаглерод (СРНЈ), и НПЕК; напоредни придобивки за намалување на загадувањето на воздухот
3. Подготовка и спроведување на интегрирани енергетски и климатски планови	СЕнЗ	2022 (во тек)	Врз основа на студијата на ЕК; Спроведување до 2030
4. Подготовка и спроведување на стратегии за прилагодување на климатските промени	РЦЦ	2028 (во тек)	Врз основа на процесот на НАП
5. Усогласување со системот на ЕУ за тргување со емисии на стакленички гасови и/или воведување на други инструменти за одредување на цените на јаглеродот	СЕнЗ (треба да се потврди)	2024 (во тек)	Врз основа на одлуката за воведување на цени на јаглеродот–дискусијата за политиката е во тек
6. Зголемување на можностите за воспоставување на природни решенија за ублажување и прилагодување на климатските промени	РЦЦ, ИУЦН	2025	Постојано подобрување до 2030 година; Поврзаност со Активност 54
7. Обезбедување учество на економиите на ЗБ во Европскиот климатски пакт или разгледување на можноста за воспоставување на сличен механизам	РЦЦ	2022	Постојано подобрување до 2030 година
8. Преглед и ревизија, според потребата, на целото релевантно законодавство за поддршка на постепена декарбонизација на енергетскиот сектор	СЕнЗ, РЦЦ	2023 (во тек)	Постојано подобрување до 2030 година

Активност	Главен регионален координатор(и)	Индикативна временска рамка	Коментар
9. Изработка на проценка за социо-економското влијание на декарбонизацијата на ниво на поединечни економии и на регионално ниво	РЦЦ	2022	
10. Давање приоритет на енергетската ефикасност и подобрување на истата во сите сектори	СЕНЗ, ТЦПС, РЦЦ	во тек	Постојано подобрување до 2030 година
11. Транспонирање и целосно спроведување на Директивата за енергетските карактеристики на зградите	СЕНЗ	2023	Постојано подобрување до 2030 година
12. Поддршка на програмите за обнова на приватни и јавни згради и обезбедување на соодветно финансирање	СЕНЗ	во тек	Подготовката на концептот од страна на ЕК е во тек; Постојано подобрување до 2030 година
13. Зголемување на учеството на обновливите извори на енергија и обезбедување на потребните услови за инвестирање	СЕНЗ	во тек	Во тек е ажурирање на првото на ЕУ; Забелешка: секое зголемување на согорувањето на биомаса мора да се изврши со соодветно внимание на влијанијата на загадувањето на воздухот; Постојано подобрување до 2030 година
14. Намалување и постепено укинување на субвенциите за јаглен, со строго почитување на правилата за државна помош	СЕНЗ	во тек	Треба да се наведе во НПЕК; Напоредни придобивки за чист воздух
15. Обезбедување на учество на Западен Балкан во Иницијативата за регионите со јаглен кои се во транзиција	СЕНЗ	во тек	Напоредни придобивки за чист воздух од намаленото согорување на јаглен
16. Подготовка на програми за справување со енергетската сиромаштија и шеми за финансирање на обнова на домаќинствата и обезбедување на основни животни стандарди	СЕНЗ	во тек 2024	Постојано подобрување до 2030 година
17. Поддршка на развојот на паметната транспортна инфраструктура, промовирање на поттикнувањето на иновативни технологии (како превоз без употреба на хартија, вештачка интелигенција, мултимодално издавање билети за патници, мобилност како услуга, апликации за гранични премини, 5G коридори итн).	ТЦПС, СЕНЗ	во тек	Важно за интегрирано планирање на енергетската и транспортната инфраструктура/ инфраструктура на станици за полнење; Постојано подобрување до 2030 година
18. Спроведување на Регионалниот акциски план за реформа во железницата	ТЦПС	2023	Очекувано подобрување на инфраструктурата
19. Дефинирање на коридори за железнички товарен превоз и превоз по внатрешни водни патишта	ТЦПС	2027	Мрежата на коридори за железнички товарен превоз е под ревизија од страна на ЕК

Активност	Главен регионален координатор(и)	Индикативна временска рамка	Коментар
20. Дефинирање на сеопфатна стратегија за преминување од патен сообраќај на еколошки поприватливи видови на сообраќај	ТЦПС	2021	Стратегијата за одржлива и паметна мобилност за ЗБ е подготвена од ТЦПС и претставена на Министерскиот совет на ТЦТ
21. Утврдување на техничките стандарди на ЕУ и обезбедување на нивното спроведување и дигитализација на сите видови на сообраќај	ТЦПС	2030	Постојано подобрување до 2030 година
22. Спроведување на Регионалниот акциски план за олеснување на превозот	ТЦПС	2023	
23. Спроведување на Регионалниот акциски план за безбедност на патиштата	ТЦПС	2022	
24. Спроведување на Акцискиот план за патишта	ТЦПС	2024	
25. Подготовка и спроведување на планови за отпорност на климатски промени за сообраќајните мрежи на економиите на Западен Балкан	ТЦПС, РЦЦ	2022	Поврзаност со Климатска акција
26. Промовирање на подготовката и спроведувањето на Планови за одржлива урбана мобилност за урбаните области на Западен Балкан	ТЦПС, РЦЦ (преку Самитот на ЛС)	2025	Придобивки од чист воздух; Силна промоција до 2025 година, следува спроведување
27. Дефинирање на решенија за одржлива мобилност на регионално ниво вклучително и планови за употреба на алтернативни горива	ТЦПС (инфраструктура за алтернативни горива), СЕНЗ (снабдување со алтернативни горива), РЦЦ	2024	Придобивки од чист воздух
27а. Дефинирање на план за воведување и изградба на станици за полнење на електрични возила	ТЦПС	2022	
28. Зајакнување на регионалната соработка во областа на развојот на инфраструктурата за алтернативни горива	ТЦПС, РЦЦ	2023	Придобивки од чист воздух

КРУЖНА ЕКОНОМИЈА

Активност	Главен регионален координатор(и)	Индикативна временска рамка	Коментар
29. Подобрување на одржливоста на примарното производство на суровини	РЦЦ	2030	Постојано подобрување до 2030 година
30. Примена на пристап на индустриски екосистем за да се постигне еколошки одржливо, урамнотежено економско закрепнување	РЦЦ	2025	Преку интеграција на целите на новата Индустриска стратегија за Европа
31. Подготовка на стратегии за кружна економија земајќи го предвид целиот животен циклус на производите	РЦЦ	2023	Стратегиите на ниво на економија треба да се подготват до крајот на 2023 година; Економиите на Западен Балкан подготвуваат/подготвија Патоказ за кружна економија
32. Постигнување на понатамошен напредок во градењето и одржувањето на инфраструктурата за управување со отпад во градовите и регионите	РЦЦ	2025	За постигнатиот напредок ќе се извести до 2025 година; Постојано подобрување до 2030 година
33. Планирање и спроведување на иницијативи насочени кон потрошувачите за подигање на свеста на граѓаните за спречување на отпадот, одделното собирање и одржливата потрошувачка	РЦЦ	2022	РЦЦ ќе започне регионална кампања
34. Склучување и спроведување на регионален договор за спречување на загадувањето со пластичен отпад, вклучително и конкретно решавање на приоритетното прашање на отпадот во морињата	ЕППА, РЦЦ	2022	ЕППА може да го започне процесот на подготовка на регионален договор за отпадот во морињата, но поради ограничената временска рамка на проектот (до септември 2022 година), најверојатно нема да може да го види неговото финализирање; Поврзаност со Активностите 43 и 52
35. Понатамошно спроведување на Стратегиите за паметна специјализација, агенди за трансформација засновани на местото, засновани на иновации, за обезбедување одржливост	РЦЦ	2024	Поврзаност со иницијативата за Заеднички регионален пазар (ЗРП)

СПРЕЧУВАЊЕ НА ЗАГАДУВАЊЕТО

Активност	Главен регионален координатор(и)	Индикативна временска рамка	Коментар
36. Завршување на процесот на ратификација на Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот и нејзините протоколи	РЦЦ	2025	Економиите од ЗБ донесоа планови за намалување на емисиите во рамките на ЕнЗ; Треба да се воспостават обврски за намалување на емисиите
36а. Поддршка на моделирањето за воспоставување на обврски за намалување на емисиите на ниво на целата економија за петте главни загадувачи опфатени со Директивата за националните обврски за намалување на емисиите и Протоколот од Гетеборг согласно Конвенцијата за далекусежно загадување на воздухот	РЦЦ	2025	Можност за вклучување на тимот за моделирање на Заедничкиот истражувачки центар
37. Подготовка и спроведување на Стратегија за квалитет на воздухот	РЦЦ, СЕнЗ	2030	Некои економии на ЗБ подготвија стратегија во рамките на своите стратегии за животна средина; Спроведување - по 2030 година
37а. Зголемување на прифаќањето на најдобрите достапни техники во согласност со Директивата за индустриски емисии	РЦЦ, СЕнЗ	2030	
38. Воспоставување на соодветен систем за следење на квалитетот на воздухот, вклучително и преку акредитација на мрежи за следење на квалитетот на воздухот	РЦЦ, СЕнЗ	2025	Развивање на регионалниот систем за обезбедување квалитет
39. Спроведување на релевантното право на ЕУ поврзано со водите (Рамковна директива за води, Директива за третман на урбани отпадни води и Директива за нитрати)	РЦЦ	2027**	Во согласност со крајниот рок за РДВ
40. Модернизирање на инфраструктурата за следење на водите и постигнување на добра состојба на сите води	РЦЦ	2030**	Постојано подобрување до 2030 година
41. Изградба на потребната инфраструктура за третман на отпадните води	РЦЦ	2030**	Постојано подобрување до 2030 година
42. Интегрирање на заштитата на почвата во другите области на политиките и воспоставување на регионално партнерство за почвата за да се подобри размената на знаење и да се утврдат примери на најдобри практики за заштита на почвата од загадување и деградација	РЦЦ, ПРГ PPP	2024	Согласно роковите од Акцискиот план за нула загадување на ЕУ
43. Подготовка и потпишување регионални договори за прекугранично загадување на воздухот и водите	РЦЦ	2023	Поврзаност со Активностите 34 и 52

** Временската рамка за спроведување на Активностите 39, 40 и 41 може дополнително да се утврди за економиите од Западен Балкан во рамки на преговорите или процесот на проширување

ОДРЖЛИВО ЗЕМЈОДЕЛСТВО

Активност	Главен регионален координатор(и)	Индикативна временска рамка	Коментар
44. Усогласување на земјоделско-прехранбениот сектор и примарниот производствен сектор со стандардите на ЕУ за безбедност на храната, здравјето и благосостојбата на растенијата и животните и животната средина, како и решавање на проблемите со отпадните води, ѓубривото и управувањето со отпадот	ПРГ РРР	2026	Постојано подобрување до 2030 година
45. Зајакнување на службените санитарни контроли низ целиот синџир на исхрана и подобрување на системот за утврдување на потеклото и означувањето на прехранбените производи	ПРГ РРР	2027	Постојано подобрување до 2030 година
46. Промовирање на еколошко (со нула загадување) и органско земјоделство и намалување на синтетичките хемиски производи кои се користат во производството на храна	ПРГ РРР	2026	Постојано подобрување до 2030 година
47. Соработка со научни, образовни, деловни субјекти и земјоделски стопанства за да се олесни трансферот на иновативни и еколошки технологии и земјоделски методи	ПРГ РРР	2026	Постојано подобрување до 2030 година
48. Осмислување активности за намалување на отпадот во руралните и крајбрежните области	ПРГ РРР	2030	За управување со отпадот се потребни големи финансиски средства за извршување и/или спроведување на целната мерка
49. Зголемување на напорите за одржлив развој на руралните области со спроведувањето на програмата ЛИДЕР	ПРГ РРР	2026	Постојано подобрување до 2030 година
50. Поддршка на инвестициите во производството и технологиите на обновлива енергија, како и намалување на емисиите на стакленички гасови и прилагодување кон мерките за климатските промени во земјоделството	ПРГ РРР, СЕнЗ	2027	Постојано подобрување до 2030 година

ЗАШТИТА НА ПРИРОДАТА И БИОЛОШКАТА РАЗНОВИДНОСТ

Активност	Главен регионален координатор(и)	Индикативна временска рамка	Коментар
51. Подготовка и спроведување на Стратешки план за биолошка разновидност на Западен Балкан до 2030 година	ИУЦН, РЦЦ	2021-2030	Спроведување до 2030
51а. Подготовка на Извештај за биолошката разновидност на Западен Балкан	ИУЦН	2021-2022	Консултации со властите на ЗБ, ГО и меѓународни организации
51б. Подготовка на Стратешки план за биолошка разновидност на Западен Балкан	ИУЦН	2022-2024	Консултации со властите на ЗБ, ГО и меѓународни организации
52. Подготовка на планови за заштита и обновување на природата, вклучително и за морските области	ИУЦН, РЦЦ, ЕРРА	2022-2024	Опсежни консултации со ЗБ и меѓународни организации; Поврзаност со Активностите 34 и 43
53. Подготовка и спроведување на План за обновување на шумските предели на Западен Балкан	ИУЦН, РЦЦ	2021-2030	Спроведување до 2030
53а. Подготовка на Извештај за проценка на можностите за обновување	ИУЦН	2021-2022	Консултации со властите на ЗБ, ГО и меѓународни организации
53б. Подготовка на План за обновување на шумските предели (вклучително и финансиски план)	ИУЦН	2022-2024	Консултации со властите на ЗБ, ГО и меѓународни организации
54. Анализа на придобивките за биолошката разновидност од природните решенија и можностите за нивното интегрирање во подготовката на климатските и други планови	ИУЦН, РЦЦ	2021-2023	Поврзаност со Активност 6
54а. Извештај за поврзаноста на климатските промени и биолошката разновидност	ИУЦН	2021-2022	
55. Зајакнување на механизмите за регионална соработка и стратешко планирање за зачувување на биолошката разновидност и спроведување на обврските од Конвенцијата за биолошка разновидност	ИУЦН, РЦЦ	2021-2030	Вклучително и други договори поврзани со биолошката разновидност; Постојано подобрување до 2030 година
56. Зголемено ангажирање во поглед на Конвенциите на ОН од Рио (и синергијата меѓу трите) и вклучување во напорите за подготовка на регионалната позиција за глобалната агенда за биолошка разновидност по 2020 година	ИУЦН, РЦЦ	2021-2022	Постојано подобрување до 2030 година
57. Воспоставување на Центар за информации за биолошката разновидност на Западен Балкан за да се подобри размената на знаења и достапноста на информациите	ИУЦН, РЦЦ	2021-2024	Параметрите и индикаторите треба да се усогласат со параметрите и индикаторите утврдени од ЕУ и КБР; Постојано подобрување до 2030 година
57а. Рамка за следење и евалуација на биолошката разновидност	ИУЦН, РЦЦ	2021-2024	
58. Развој на зелените инфраструктури и поврзаноста на екосистемите	РЦЦ, ЕРРА, ИУЦН	2022-2023	Постојано подобрување до 2030 година

ДЕЛ 2 – ПАТОКАЗИ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО

Седумте патокази претставени во ова поглавје обезбедуваат стратешка ориентација за Западниот Балкан и насоки за тоа како да се започне и води процесот на исполнување на обврските од Софија во првата деценија на активностите, како и да се воспостави цврста основа за постигнување климатска неутралност до 2050 година. Овие патокази се подготвени врз основа на најновите случувања во рамките на ЕЗД и имајќи ја предвид состојбата на „статус кво“ во одредени области на политиките во економиите на Западен Балкан. Патоказите претставуваат операционализација на клучните мерки кои беа договорени од страна на лидерите од Западен Балкан во Софија и даваат подетални упатства за тоа што треба да се направи како преземање на дополнителни мерки, спроведување на основни студии, собирање податоци, дефинирање на стратешки визији и документи, воспоставување на потребните структури, поставување на среднорочни цели, зајакнување на соработката итн. Во следните седум поглавја се утврдени приоритетите и неопходните чекори за олеснување на процесот на интеграција на целите на ЕЗД во политиката и правната рамка на економиите во регионот, кои имаат за цел максимално зголемување на интензитетот и искористување на целосниот потенцијал на предвидената зелена транзиција во првите години од спроведувањето.

Патоказ за климатска акција

Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан

Бројот на ветувања кои најавуваат постигнување нето-нула емисии на стакленички гасови во наредните три децении се зголемува на глобално ниво. Со усвојувањето на Европскиот зелен договор, ЕУ е решена да биде глобален лидер и да ја води

транзицијата кон нето-нула емисии, помагајќи им и инспирирајќи ги другите да го следат истиот пат. Западен Балкан се приклучи на оваа иницијатива со потпишувањето на Софиската декларација за ЗАЗБ. Оваа обврска ја нагласува потребата за дефинирање на јасна патека за да се истражи кои се неопходните промени во различни економски сектори за да се постигне оваа амбициозна цел до 2050 година. Најголем приоритет во регионот на Западен Балкан е итното прилагодување на климатската политика, утврдување на преодните климатски (и енергетски) цели до 2030 година во согласност со зголемените амбиции на ЕУ, транспонирање на пакетот „Соодветен за 55“ и Законот за климата на ЕУ, усогласување со Стратегијата на ЕУ за прилагодување на климатските промени, зголемување на употребата на природни и вештачки јаглеродни мијалници и обезбедување брза зелена трансформација на сите економски сектори, првенствено на јаглеродно интензивните сектори.

Јагленот претставува столб на економскиот развој на човештвото на глобално ниво, од самиот почетокот на индустриската ера. Регионот на Западен Балкан не е исклучок, при што огромен дел од електричната енергија (околу 70%) се произведува во електрани на јаглен. Научните докази, климатските промени на кои сите сме сведоци, како и негативното краткорочно и долгорочно влијание на загадувачите на воздухот врз здравјето на луѓето, потврдуваат дека овој економски модел не е одржлив на долг рок и дека оваа негативна пракса треба да престане. Согорувањето на јаглен предизвикува околу 4.000 предвремени смртни случаи годишно во Западен Балкан, при што трошоците за здравјето и изгубената продуктивност што директно можат да се припишат на ова се проценуваат на околу 11 милијарди евра годишно², вклучувајќи ја и штетата предизвикана во соседните земји членки на ЕУ (34). Сепак, напуштањето на технологиите на кои економиите

2 Извештај: Акцијата на ЕУ за хроничното загадување со јаглен во Западен Балкан претставува единствена можност за подобрување на здравјето и продуктивноста, <https://caneurope.org/report-eu-action-on-western-balkans-chronic-coal-pollution-is-a-unique-opportunity-to-improve-health-and-productivity/>

на Западен Балкан многу се потпираат и префрлањето од јаглен на обновлива енергија ќе донесе сериозни социо-економски предизвици кои регионот на Западен Балкан треба да ги реши за да ги спречи несаканите последици како што се невработеноста, економски нарушувања, миграција на работна сила и други потенцијални негативни влијанија. Меѓутоа, јасно е дека ваквата транзиција е потребна заради здравјето на луѓето, животната средина и климата.

За да се реализира оваа транзиција, економиите на Западен Балкан треба да дефинираат законски обврзувачки цели со временски рокови и патеки и истовремено да обезбедат регулаторни и финансиски механизми и капацитети за спроведување. Структурните дијалози меѓу засегнатите страни и целните групи се еден од главните предуслови за ефикасни и успешни климатски акции во регионот на Западен Балкан.

Дел два: Следни чекори

Имајќи ја предвид потребата да се мапира патеката кон јаглеродна неутралност до 2050 година, економиите на Западен Балкан треба да подготват и донесат долгорочни развојни стратегии за ниски емисии на стакленички гасови (долгорочни стратегии) во согласност со одредбите на Законот за климата на ЕУ, Регулативата за управување и други елементи од рамката на ЕУ за климатската политика, и тоа да ги донесат најбрзо можно, а најдоцна до 2025 година. Овие долгорочни стратегии треба да се фокусираат на декарбонизацијата на јаглеродно интензивните сектори (енергетика и транспорт) и да дефинираат цели на ниво на целата економија за намалување на емисиите од сите видови транспорт, згради, земјоделство, индустрија и отпад.

За да се трасира патот за општествено прифатливо и праведно постепено исфрлање на јагленот од производството на електрична енергија, властите на Западен Балкан треба да формираат Комитет за декарбонизација (КД) со мандат да

подготви, до крајот на 2024 година, Акциска програма за постепено исфрлање на јагленот (АППИЈ). Комитетот треба да се состои од различни засегнати страни од областа на политиката, бизнисот, животната средина, вклучително и претставници на засегнатите гранки и компании, синдикати на вработени и други засегнати страни. Акциската програма (која ќе биде усогласена со Националниот план за енергија и клима) треба да содржи комбинација од инструменти и стратешка визија за постепено исфрлање на јагленот од производството на електрична енергија, вклучително и клучни точки и временски рокови, со предлози за потребните правни, економски, социјални и други мерки за спречување и ублажување на потенцијалните негативни влијанија. Во овие документи треба да се анализираат социјалните, енергетските и економските аспекти на декарбонизацијата и да се утврдат можностите за решавање на судирот помеѓу енергетската безбедност, климатските цели и социјалните елементи, вклучително и можностите за отворање нови работни места и спречување на зголемувањето на трошоците за електрична енергија и влошувањето на проблемите на енергетската сиромаштија.

Во текот на подготовката на АППИЈ, Комитетите за декарбонизација треба да ги земат предвид и да ги проценат потенцијалните влијанија на Механизмот за гранично прилагодување на јаглеродот (СВАМ) врз конкурентноста и севкупната економска активност за секоја од економиите на Западен Балкан. Овие проценки на влијанието на СВАМ треба да ги подготват Комитетите за декарбонизација до крајот на 2023 година и да ги достават до соодветните власти на Западен Балкан. Подготвените проценки на влијанието, исто така, треба да претставуваат вредни влезни информации за процесот на усогласување со Системот за тргување со емисии на ЕУ (ETS) или воведување на други инструменти за одредување на цените на јаглеродот. Тие, исто така, ќе послужат како корисна алатка за дефинирање на стратешката ориентација во подготовката или завршувањето на Националните планови за енергија и клима (НПЕК).

Ревизијата на релевантното законодавство за климата во Западен Балкан треба да биде еден од приоритетите во наредните години, за поддршка на постепената декарбонизација и обезбедување на рамнотежа помеѓу целите, цените, стандардите и мерките за поддршка, како и целосното усогласување со Законот за климата на ЕУ најдоцна до крајот на 2023 година.

До 2026 година треба да се подготви Регионална стратегија за прилагодување на Западен Балкан (РСП) во која ќе се истакнат заедничките потреби, ќе се дефинираат заеднички активности за зголемување на регионалната климатска отпорност и ќе се утврдат потенцијалните финансиски извори. Во Стратегијата треба да се даде предлог за поттикнување на климатската отпорност на регионот до 2030 година со долгорочна визија за регионот на Западен Балкан кој е отпорен на климатските промени и прилагоден на нивното неизбежно влијание до 2050 година. Стратегијата треба да биде усогласена со Стратегијата за прилагодување на климатските промени на ЕУ, Националните планови за прилагодување и други релевантни документи и во неа треба да се истражат можностите за поширока примена на природни решенија за зголемување на отпорноста на климатските промени.

За да се постигне климатска неутралност до 2050 година, како што се зголемува отстранувањето на јаглеродот истовремено треба да се намалуваат емисиите на стакленички гасови. Во оваа насока, усогласувањето со ревидираната Регулатива за вклучување на емисиите и отстранување на стакленичките гасови од користењето на земјиштето, пренамена на земјиштето и шумарството (LULUCF) и нејзиното правилно спроведување треба да биде еден од приоритетите за регионот во претстојната деценија. Првите чекори кон оваа цел треба да бидат: подобрување на инвентарите на стакленички гасови, подготовка на пресметковни планови за шумарството (кои содржат предложени референтни нивоа за шумите, во согласност со Регулативата LULUCF), додавање на нови категории производи за складирање на јаглерод, вклучително и дрвни производи. Покрај ова и капацитетите на секторот LULUCF за секвестрирање на јаглеродот од атмосферата,

итно е потребен и интегриран пристап кон климатските активности и поголем придонес од земјишниот сектор, вклучително и оптимизирање на планирањето и праксите за користење на земјиштето. Понатаму, концептот на земјоделско производство со низок удел на јаглерод за да се поттикне секвестрацијата на јаглеродот од земјиштето како нов зелен бизнис модел може исто така да се разгледа како нов извор на приход. Според тоа, економиите на Западен Балкан треба да создадат соодветна рамка за максимизирање на секвестрацијата на јаглеродот и да подготват соодветни протоколи, алатки и механизми за следење, известување и верификација на секвестрацијата на јаглеродот. во текот на првата ревизија на овој АП (планирана за 2024 година), треба да се дефинира соодветен индикатор кој ќе го надополни системот за следење на АП заедно со методологија за собирање и пресметување податоци во согласност со Меѓувладиниот панел за климатски промени (IPCC) и насоките и барањата на Рамковната конвенција за климатски промени на Обединетите нации (UNFCCC).

Иницијативата на Европскиот климатски пакт треба да се промовира преку вклучување, координација и обука на амбасадорите на Климатскиот пакт од регионот за да се поддржат во нивните напори, да се подигне општата свест и да се мотивираат што поголем број поединци и организации да се приклучат на иницијативата, да преземат обврски, да придонесат за заедничките цели и да имаат придобивки од постигнувањата во иднина. Освен ова, треба да се отвори Центар за климатски информации за Западен Балкан, поврзан со Climate-ADAPT и други релевантни бази на податоци, поврзани со климата, намалувањето на ризикот од катастрофи, биолошката разновидност и загадувањето, за да се поттикне регионалната соработка, размената на знаења и примери за најдобри практики на сите нивоа.

За поддршка и олеснување на предвидената комплексна зелена транзиција во регионот, треба да се подготви регионална програма за градење капацитети за поддршка на властите и организациите на сите нивоа (вклучувајќи го локалниот и

приватниот сектор) во развојот на нивните капацитети кои се неопходни за нивните напори за ублажување, прилагодување, намалување на ризикот од катастрофи и декарбонизација.

Патоказ за енергија

Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан

Економиите на Западен Балкан се соочуваат со два клучни предизвици. Прво, треба да ги исполнат постојните долгогодишни обврски како што е создавање на конкурентни и интегрирани енергетски пазари во согласност со најновите регулативи. Второ, со тоа што најлесните задачи веќе се извршени и во поглед на политиките и во поглед на амбициите (освен за енергетската ефикасност), спроведувањето на реформите ќе станува сè потешко и ќе се одвива во динамично променливо регулаторно опкружување. Економиите на Западен Балкан не само што ќе треба да го зголемат процентот на спроведување на своите тековни обврски, туку истовремено ќе треба и да се прилагодуваат на промените на парадигмата што се одвиваат во рамките на ЕУ сите области, било да е тоа областа на енергетиката, транспортот или климатската акција, како и да ги вклучат најновите цели во своите политики и правни рамки со цел да се постигне климатска неутралност до 2050 година. Енергетскиот сектор на Западен Балкан, кој во голема мера се потпира на фосилни горива, застарени технологии и стари капацитети, според тоа ќе има особено важна улога. Веќе сложената и напорна трансформација и интеграција на Западниот Балкан на енергетскиот пазар на ЕУ дополнително ќе биде дополнително отежната со новите зголемени амбиции за декарбонизација и барања за длабока трансформација на секторот, со кратки рокови.

Дел два: Следни чекори

Исполнувањето на тековните обврски и почитувањето на постојните амбиции и заложби согласно Договорот за енергетската заедница претставува приоритет. Без да се формира цврста основа на која понатаму ќе се надградува, воведувањето на најновите цели и правила предвидени со ЕЗД нема да биде изводливо. Ова значи дека економиите на Западен Балкан треба да продолжат со спроведувањето на преостанатите одредби од Третиот енергетски пакет и Пакетот за чиста енергија во секторите за електрична енергија и гас, што вклучуваат и создавање функционални пазари, со воспоставени платформи за тргување и големи залихи.

Регионот на Западен Балкан, исто така, треба да продолжи со напорите за зголемување и диверзификација на уделот на обновливите извори на енергија во бруто крајната потрошувачка на енергија, како и со осмислувањето и спроведувањето на економски одржливи шеми за поддршка и поттикнување на само-потрошувачката на енергија од обновливи извори. Исто така треба да се продолжи и со постигнувањето на целите за енергетска ефикасност, вклучително и пошироко обновување на зградите, но на системски и забрзан начин.

Ограничувањето на емисиите од големите постројки за согорување и понатаму останува еден од најголемите предизвици за регионот. Затоа, треба целосно да се реализира спроведувањето на Регулативата за управување, како и подготовката на интегрираните национални планови за енергија и клима. Проширувањето на правото на ЕУ врз основа на Договорот за енергетската заедница за да ги опфати климата и животната средина претставува важен чекор за транзицијата кон општество со ниски емисии на јаглерод, енергетски ефикасно и засновано на обновливи извори во регионот на Западен Балкан.

Постојните обврски за трансформација на енергетскиот систем на Западен Балкан треба да се надополнат со нови амбиции за да се забрза трансформацијата и да се обезбеди декарбонизацијата на енергетскиот сектор. Затоа, треба да се донесе

политичка одлука за воведување на цени на јаглеродот на краток рок и соодветен систем за тргување со емисии на среден и долг рок за секоја од економиите на Западен Балкан, доколку е релевантно. Покрај ова, регионот треба да одреди јасно дефиниран датум и преглед на процесот за постепено отфрлање на производството на енергија базирано на лигнит (ако е применливо). НПЕК и КД би можеле да играат важна улога во овој процес.

За да се овозможи следење на напредокот и одлучување засновано на соодветни информации, регионот на Западен Балкан треба да вложи дополнителни напори за институционализирање на инвентарите на емисиите и регистрите на емисии на стакленички гасови и да воведат соодветни механизми за следење, известување и верификација. Не помалку важно, треба да се продолжи и забрза процесот на подготовка на НПЕК во согласност со поднесувањето на Националниот утврден придонес (НУП) 2.

Министерскиот совет на Енергетската заедница треба наскоро да ги утврди и донесе предвидените цели за 2030 година за емисиите на стакленички гасови, уделот на обновлива енергија и за подобрувањето на енергетската ефикасност. За да го поддржат нивното постигнување, меѓу другите елементи, економиите на Западен Балкан треба да подготват долгорочни стратегии за обновување на зградите за поддршка на транзицијата кон високо енергетски ефикасни и декарбонизирани згради во согласност со иницијативата „Бран на обнова“ на Европската комисија.

Очекуваната транзиција кон зелена енергија и климатската транзиција во регионот, исто така, ќе налагаат и навремено надградување на релевантните законски рамки преку транспонирање на новите одредби донесени со ЕЗД преку пакетот „Соодветен за 55“ и други законодавни и незаконодавни акти, како што е предвидено со Патоказот за декарбонизација на Енергетската заедница.

Патоказ за одржлив транспорт

Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан

Транспортниот сектор е еден од главните извори на емисии на стакленички гасови (и емисии на NOx) во регионот и заедно со енергетскиот сектор сочинуваат две третини од вкупниот удел на емисиите. Во 1990 година уделот на транспортниот сектор изнесуваше 12%, додека во 2018 година се зголеми на 18%. Зголемувањето на емисиите продолжува паралелно со економските активности, додека уделот на транспортниот сектор произлегува од пет потсектори: патен превоз, железници, воздухопловство и поморски превоз и превоз по внатрешни води. Во целокупниот удел на емисиите од транспортот преовладува CO₂ од патниот превоз (повеќе од 90%), што е најевидентно во големите урбани области кои исто така страдаат од поврзаното високо загадување.

Постојаниот секретаријат на транспортната заедница (ТЦПС) заедно со регионалните партнери подготвија Стратегија за одржлива и паметна мобилност за Западен Балкан. Целта на оваа Стратегија е: i) да ја отслика Стратегијата за одржлива и паметна мобилност на Европската Унија; ii) да ги прилагоди целите, клучните точки и активностите на ЕУ на реалната состојба на Западен Балкан; и iii) да му обезбеди на регионот патоказ за декарбонизација и дигитализација за транспортниот сектор и да им помогне на регионалните партнери во изготвувањето на нивните национални стратегии. Во Стратегијата се поставуваат амбициозни цели во три клучни области: одржлива, паметна и отпорна мобилност, како и заеднички регионални цели со патоказ и збир на активности што секоја економија од Западен Балкан ќе се повика да ги спроведе. Фокусот се става на итните краткорочни и среднорочни активности за зголемување на зазеленувањето и дигитализацијата на мобилноста во регионот, како и за позелен, поодржлив и поздрав транспорт за граѓаните на Западен Балкан.

Дел два: Следни чекори

Паметната мобилност предвидува интегрирање на дигиталните технологии и автоматизација во транспортните системи со цел да се зголеми ефикасноста и одржливоста на мобилноста на патниците и товарот. Овој нов концепт на транспорт е една од трите компоненти на Стратегијата за одржлива и паметна мобилност за Западен Балкан. За да се спроведе оваа Стратегија, економиите во регионот треба да ги трансформираат своите транспортни сектори со воведување мултимодално издавање на билети, мобилност како услуга, превоз без употреба на хартија и употреба на различен софтвер или 5G мрежи и вештачка интелигенција за оптимизација на транспортните активности. Во Стратегијата, исто така, се предвидува создавање на рамки за соработка и партнерства во регионот и со земјите членки на ЕУ за зајакнување на иновациите и примена на иновативни технологии.

Министерскиот совет на ТЦТ го одобри Акцискиот план за железницата во октомври 2020 година. Тој претставува план за сите реформи и проекти што треба да се материјализираат за железницата да се врати на колосек и е составен од пет столба: отворање на пазарот; права на патниците; олеснување на трговијата/подобрување на работата на граничните премини/ заедничките премини; интероперабилност; и модернизација на инфраструктурата. Со неговото спроведување, економиите на Западен Балкан треба да ја зајакнат улогата на железничкиот сектор, да ја поддржат мултимодалноста и да ја намалат зависноста од патниот превоз, што ќе влијае на намалување на емисиите. Препознавајќи го потенцијалот на овој Акциски план како инструмент за модернизација на железницата во регионот, по повод на Самитот за железницата на Западен Балкан (септември 2021 година), министрите за транспорт на Западен Балкан потпишаа заедничка декларација со која ги потврдија своите заложби за модернизирање на железницата. Меѓу другите цели, декларацијата вклучува развој на меѓуградски брзи железнички врски меѓу големите градови, дигитализација на железничките системи, подобрување на мултимодалноста и безбедноста на железничкиот превоз во регионот на Западен Балкан.

Сеопфатната и основна мрежа на ТЕН-Т е дефинирана во Анекс I од Договорот за транспортната заедница. Во моментов во тек е процес на ревизија на ТЕН-Т на ниво на ЕУ. Со ревизијата ќе се опфатат и економиите на Западен Балкан. ТЦПС ќе ги координира активностите помеѓу економиите на Западен Балкан и соседните земји членки на ЕУ, заедно со ЕК, за поддршка на трансформацијата на транспортниот сектор во Западен Балкан.

Патниот превоз е доминантен начин на превоз во регионот на Западен Балкан, што значајно придонесува за емисиите на стакленички гасови и загадувањето на воздухот. Следејќи ги примерите наведени во Стратегијата за одржлива и паметна мобилност за Западен Балкан, регионот ќе го зголеми уделот на други поодржливи начини на превоз, ќе ја поддржи мултимодалноста и постепено ќе го намали и обесхрабри користењето на патниот превоз, што ќе придонесе за намалување на емисиите и зелена транзиција.

Во Акцискиот план за олеснување на транспортот што беше одобрен од Министерскиот совет на ТЦТ во октомври 2020 година се предвидуваат активности за патните/железничките гранични премини и се дефинираат мерки за отстранување на нефизичките бариери долж главните транспортни коридори во Западен Балкан и негово поврзување со земјите членки на ЕУ. Акцискиот план предвидува модернизација и подобрување на капацитетите на внатрешните и надворешните гранични премини и воведување на дигитални технологии и опрема за подобрување на граничното управување со цел воспоставување заеднички гранични операции и контроли на едно место. Со целиот концепт треба да се олеснат транспортните активности во регионот на Западен Балкан и да се намали нивното негативно влијание врз животната средина и климата.

Акцискиот план за безбедност на патиштата е друг стратешки документ што беше одобрен од Министерскиот совет на ТЦТ во октомври 2020 година. Во овој Акциски план се промовира управување со безбедноста, побезбедна инфраструктура и

заштита на учесниците во сообраќајот. Активностите во планот настојуваат да ја поддржат целта на нула смртни случаи и да поттикнат регионални примери за најдобра пракса. Спроведувањето на Акцискиот план ќе го следи ТЦПС преку Техничкиот комитет за безбедност на патиштата.

Акцискиот план за патишта, исто така одобрен од страна на Министерскиот совет на ТЦТ во октомври 2020 година, има за цел да се развие ТЕН-Т патна мрежа отпорна на климатските промени, интелегентна и ефикасна во поглед на искористувањето на ресурсите во регионот на Западен Балкан, со вклучување на зелени и паметни елементи во инвестициите во патиштата. Крајната цел е да се стимулираат иновативни активности за патен превоз кои се соодветни за дигиталната ера. Во документот е дадена листа на краткорочни и среднорочни активности поврзани со одржување на патиштата, наплата на патарина, воведување на интелегентни транспортни системи, отпорност на мрежата и употреба на алтернативни горива. Сите утврдени мерки треба да ја поддржат зелената транзиција на транспортниот сектор и да го олеснат намалувањето на поврзаните емисии и загадувањето.

Климатската отпорност на транспортната инфраструктура се препознава како важно прашање. Сепак, ниту една од економиите на Западен Балкан нема подготвено ниту одобрено целна стратегија за транспортниот сектор за прилагодување на климатските промени. Во Акцискиот план за патишта се предвидува изготвување на проценка на климатските промени со насоки на регионално ниво, како механизам за зголемување на климатската отпорност на транспортната мрежа во регионот.

Над 25 градови во регионот на Западен Балкан со години страдаат од загадување кое ги надминува пропишаните гранични вредности. Штетните загадувачи имаат негативни последици не само по здравјето на луѓето, туку и за целата економија, како што се зголемување на трошоците за здравствениот систем и често отсуство од работа. Иако градскиот превоз е под надлежност на локалните власти, постојните транспортни политики и финансиската поддршка треба да се осмислуваат на начин

што ја одразува важноста на урбаната мобилност за целокупното функционирање на ТЕН-Т. Затоа, како што е предвидено со Стратегијата за одржлива и паметна мобилност, ТЦПС ќе ги поддржи економиите на Западен Балкан за понатамошно унапредување на зазеленувањето на превозот и ќе ја промовира и помогне, по потреба, подготовката на планови за одржлива урбана мобилност.

Неколку пречки го спречуваат поширокото навлегување на алтернативни горива во транспортниот сектор: мала побарувачка за одржливи горива и возила, недостаток на стимулации, недостаток на соодветна мрежа за снабдување со гориво/полнење и ограничувања во снабдувањето. Во економиите на Западен Балкан, нафтените деривати се главен тип на гориво за превозните средства. За да се одговори на некоординираниот пристап во развојот на инфраструктурата за алтернативни горива (станции за снабдување со гориво и полнење), економиите на Западен Балкан треба да го олеснат развојот на сеопфатна мрежа што ќе ги следи стандардите на ЕУ и барањата за интероперабилност. Оваа мрежа треба да овозможи навлегување на возила со ниска и нулта емисија во регионот.

Воведувањето на инфраструктура за алтернативно гориво претставува меѓусекторско прашање во кое можат да играат улога различни органи (надлежни за енергија, транспорт итн.), како и различни регионални организации (ТЦПС, СЕНЗ, РЦЦ, итн.). За да се избегне преклопување и да се поттикнат синергии, треба да се воспостави координиран пристап за поддршка на економиите на Западен Балкан во нивните напори за воведување на алтернативни горива и развој на соодветна инфраструктура која е неопходна за намалување на зависноста од фосилните горива во транспортниот сектор и намалување на поврзаните емисии и загадувањето. ТЦПС, СЕНЗ и РЦЦ треба да ги здружат силите и да ги координираат активностите за споделување знаења и искуства, а со тоа и градење на капацитети за поддршка на регионот на Западен Балкан.

Патоказ за кружна економија

Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан

Во Западен Балкан, напредокот во усогласувањето со законодавството за управување со отпад, што вклучува и рециклирање, пластика, хемикалии, еколошки дизајн и други одредби поврзани со кружната економија е прилично бавен и ограничен, додека целосното спроведување на постојните правни и политички рамки претставува уште поголем предизвик.

Концептот на кружна економија (КЕ) е релативно нов во регионот и затоа сè уште е апстрактен за многу граѓани и сопственици на бизниси од Западен Балкан. Регионот има потенцијал да ја инкорпорира кружната економија и да се придвижи кон неа, но тоа ќе биде можно само со вклучување на целите за КЕ во другите области на политики и интегрирање на праксите на КЕ во сите сектори на економијата и на сите нивоа, со истовремено подигање на општата свест за концептот и придобивките што може да ги донесе.

Во управувањето со отпадот и рециклирањето, како клучни столбови на концептот на КЕ, сè уште преовладува линеарниот пристап на собирање и одлагање на отпадот наместо интегриран одржлив систем за управување со отпадот заснован на кружност. На регионот му треба одлучност кај политичарите и носителите на одлуки, силна и поволна политика и законодавна рамка, кампањи за подигање на свеста и економски и финансиски стимулации за да се поттикне транзицијата кон кружна економија. Новата рамка на политиката подготвена во рамките на ЕЗД, вклучително и новиот Акциски план за кружна економија, новата Индустриска стратегија за Европа и законодавството за отпад и индустриски емисии што е подложено на ревизија³, заедно со иницијативите за производство на челик без јаглерод и климатско неутрални и кружни производи обезбедуваат стратешка

ориентација кон јаглеродна неутралност, не само за ЕУ, туку и за Западен Балкан. Брзото преземање на оваа иницијатива ќе овозможи искористување на значителен економски потенцијал и постигнување на придобивки за животната средина.

Дел два: Следни чекори

Во своите напори за постигнување на климатска неутралност во 2050 година, Западен Балкан треба да дефинира сеопфатна рамка за транзиција кон КЕ со подготовка и донесување на стратегии за кружна економија на ниво на целата економија до 2023 година. Освен тоа, во истиот период економиите на Западен Балкан треба да подготват патокази за кружна економија или да ги ажурираат постојните. Во овие документи треба да се објави конкретен збир на резултати и квантитативна временска рамка за спроведување. Со нив ќе се воспостави потребната рамка за брза транзиција кон кружна економија преку интегрирање на целите на ЕЗД и затворање на јазот во процесот на усогласување со постојното право на ЕУ. Исто така, во нив треба да се определат клучните двигатели, можностите и бариери, приоритетните сектори и потребните административни капацитети и тела за координирање на нивното спроведување.

Во почетната фаза на спроведување на Софиската декларација, економиите на Западен Балкан треба да се концентрираат на промовирање и отстранување на бариерите за поширока употреба на климатски неутрални и кружни основни материјали и производи, главно железо, челик, цемент, неметални минерали, основни хемикалии и алуминиум. Ова вклучува стимулирање на побарувачката и развој на пазарите за вакви производи, подобрување на потребната инфраструктура, воведување на најсовремени технологии, но и зголемување на довербата во рециклирани материјали и производи кај граѓаните и бизнисите со обезбедување на соодветни и сигурни информации за нивниот квалитет и поврзаните емисии, и со воведување на зелени стандарди и етикети за производите.

³ Вклучително регулативите за батерии, возила на крајот на животниот циклус, депонии итн.

Предвидените стратегии на ниво на целата економија, како и патоказите, треба да обезбедат визија и соодветни планови за создавање поволна средина за климатски неутрални и кружни материјали и производи за да се стимулира побарувачката и да се обезбеди нивната достапност и прифатливост со намалување на цените врз основа на економијата на обем. Овие планови треба да ја опфаќаат и продуктивноста на ресурсите, како и нови деловни модели, ефикасно користење на ресурсите (материјали и енергија), долги животни циклуси, одржлива потрошувачка (вклучително и зелени јавни набавки), правилен третман на крајот од фазата на употреба на производите и управување со отпадот. Овие планови треба да го трасираат патот кон подобрување на одржливоста на примарното производство на сировини и утврдувањето на одржливите производи како норма во Западен Балкан.

До 2025 година, сите економии од Западен Балкан треба да ги интегрираат целите на новата индустриска стратегија за Европа и да ги транспонираат другите елементи на политиката и правната рамка неопходни за интеграција на принципите на кружната економија во индустрискиот сектор. Првиот предуслов за постигнување климатска неутралност до 2050 година ќе биде постојано и значително намалување на емисиите од челик, цемент и хемиските фабрики. Само со намалување на емисиите регионот ќе може да ги избегне потенцијалните негативни последици од Механизмот за гранично прилагодување на јаглеродот (CBAM) и од загубата на конкурентноста на пазарот на ЕУ или затворањето во конвенционалните и застарени технологии со интензивна употреба на јаглерод. За трансформација на индустрискиот сектор ќе биде потребна паралелна трансформација на енергетскиот сектор што ќе вклучува поширока примена на обновливи извори на енергија и чист водород како клучни овозможувачи на очекуваната индустриска трансформација. Јаглеродната неутралност на Западниот Балкан не е можна без предвидената трансформација на индустрискиот сектор, значително намалување на јаглеродниот и материјалниот отпечаток и вградување на кружност во целата економија.

Покрај ограничениот напредок во усогласувањето со правото на ЕУ за управување со отпад, уште поголем предизвик претставува спроведувањето и примената на постојното законодавство за отпад во Западен Балкан. Во рамки на предвидените стратегии и патокази треба да се подготват планови, да се утврдат модели и механизми за поддршка (субвенции, финансиски инструменти, модели на јавно-приватно партнерство) за поддршка на изградбата и обезбедувањето на соодветно одржување на инфраструктура за управување со отпад за градовите и регионите. Овие планови треба да се усогласат со ревидираното законодавство за отпад во ЕУ и треба да се фокусираат на намалување на создавањето отпад, зголемување на одделното собирање и рециклирање на отпадот и стимулирање на кружни деловни модели. Посебно внимание треба да се посвети на третманот на отпадни батерии, текстилна и отпадна електрична и електронска опрема. Покрај тоа, економиите на Западен Балкан треба да дефинираат цели конзистентни со ЕУ за подготовка за повторна употреба/рециклирање на комуналниот отпад до 2035 година, да постават амбициозни цели конзистентни со ЕУ за целата економија за отпадот од пакување, за отпадната електрична и електронска опрема, како и за возила и батерии на крајот на животниот век.

За да се започне транзицијата кон кружна економија во регионот потребно е да се подигне свеста за можностите и придобивките од новиот пристап и променетите производни и потрошувачки парадигми. Затоа, во текот на 2022 година треба да се започне регионална кампања, насочена кон утврдените клучни синџири на вредности во Западен Балкан, а со цел да се зајакне улогата на потрошувачите, сопствениците на бизниси и јавните купувачи, преку подобрување на познавањата на сите аспекти на кружната економија на различни нивоа. Кампањата треба да се фокусира на тоа потрошувачите да добиваат сигурни и корисни информации за производите (нивниот животен век, можноста за поправка, употреба на ресурсите, отстранување и рециклирање, итн.), на развој на модел за спречување на пренагласени информации за животната средина и манипулативен зелен маркетинг, како и за подигање на свеста за барањата за логоа и етикети за одржливост.

Посебно внимание треба да се посвети на зелените набавки - интегрирање на зелените барања во постапките за јавни набавки, како и на поимот на проширена одговорност на производителот. Кампањата треба да промовира нов модел на потрошувачка кај граѓаните и бизнисите од Западен Балкан, да поттикне модели на мудра потрошувачка, да го минимизира конsumerистичкото однесување и да промовира одржување на ресурсите во економијата што е можно подолго време. Исто така, кампањата треба да вклучи насоки/инструкции за властите од Западен Балкан кои издаваат дозволи за индустриски капацитети, со примери од најдобра пракса и препораки за тоа како да се земат предвид принципите на кружната економија и да се поттикнат инвеститорите да ги применуваат, со што ќе се подобри достапноста и снабдувањето со ресурси, како и ефикасноста на производството и дистрибуцијата.

За справувањето со загадувањето со пластичен отпад, вклучително и микропластика, како и за справувањето со морскиот отпад е потребен координиран пристап на регионално ниво. Програмата за партнерство за животна средина во процесот на пристапување (ЕППА) ќе придонесе за подготовка на регионален договор за морскиот отпад. Се очекува договорот да се финализира и потпише до крајот на 2022 година.

Западен Балкан треба да продолжи со подготовката и спроведувањето на стратегии за паметна специјализација, вклучително и со развојот на механизам за поддршка на иновациите во областа на кружната економија за да се овозможи брза транзиција кон нови деловни модели погодни за климата и климатски неутрални производи, како и да се подобри конкурентноста на економијата.

Патоказ за спречување на загадувањето

Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан

Концентрациите на загадување на воздухот на кои е изложено населението на Западен Балкан се помеѓу највисоките во Европа. Загадувањето е и до пет пати повисоко од пропишаните нивоа и насоките на ЕУ⁴. Главните причини се широката употреба на цврсти горива со низок квалитет, стари и застарени индустриски капацитети и возила, значителен удел на електричната енергија произведена во термоелектрани (на јаглен), емисиите од големите постројки за согорување, како и затоплувањето на домаќинствата. Над 60% од населението користи цврсти горива (јаглен и огревно дрво) за затоплување на домаќинствата. Само 12% од зградите во Западен Балкан се приклучени на системи за централно греење⁵. Сите економии од Западен Балкан го следат квалитетот на воздухот во согласност со законодавството на ЕУ и известуваат за податоците до Европската мрежа за информации и набљудување на животната средина (EIONET). Системите за следење на воздухот во Западен Балкан се соочуваат со предизвици во поглед на неконзистентни податоци поради недостигот на финансиски средства кои се потребни за одржување на станиците, недостатокот на сертифицирани лаборатории за калибрација и отсуството на моделирање на квалитетот на воздухот. И покрај големиот број на станици за следење на квалитетот на воздухот во Западен Балкан, поради често несоодветните локации за нивно поставување и недостатокот на финансиски средства потребни за покривање на трошоците за работа и одржување, квалитетот на податоците сè уште не е на посакуваното ниво.

И покрај релативното изобилство на вода во Западен Балкан, регионот не е подготвен за климатските промени, изложен е на ризик од суши и поплави, како и недостиг на вода за пиење во одредени области. Недостигот најмногу се должи на

4 Загадувањето на воздухот и човековото здравје: Случајот на Западен Балкан, UNEP, 2019 г., [Air-Quality-and-Human-Health-Report_Case-of-Western-Balkans_preliminary_results.pdf \(developmentaid.org\)](#)

5 Секторска студија за греење засновано на биомаса во Западен Балкан, Енергетска заедница и Групација на Светска банка, 2017 г., презентација PowerPoint ([wbif.eu](#))

лошата состојба и застареноста на комуналните мрежи за дистрибуција на вода (со загуби од 50%)⁶ и системите за прочистување (неисправни системи за хемиски и микробиолошки третман)⁷. Ова исто така доведува и до влошување на квалитетот на водата за пиење воопшто. Во моментот висок процент од отпадните води сè уште се испушта директно во водотеците⁸, додека квалитетот на водата за пиење е влошен поради септичките јами во руралните области кои не ги исполнуваат барањата, а со тоа предизвикуваат и загадување на почвата. Иако може да се забележат одредени подобрувања во секторот за управување со комуналните отпадни води, и понатаму постојат проблеми поврзани со третманот на тињата (50-60%)⁹.

Водата што се користи во земјоделството, главно за наводнување, предизвикува дополнително влошување и загадување на отворените води поради распространетата употреба на пестициди. Дополнителни притисоци врз водите се создаваат со брзиот развој на малите хидроцентрали. Квалитетот на слатката вода значително варира во рамки на регионот, кој содржи недопрени планински потоци, како и реки загадени со индустриски и урбани отпадни води, како и отпадни води од земјоделството.¹⁰ Законодавството за води за капење е во зародиш, со тоа што се транспонирани многу малку, ако воопшто, директиви на ЕУ што се однесуваат на ова прашање.

Што се однесува до почвата, главниот предизвик за Западен Балкан е деградацијата на земјиштето, која најмногу се јавува поради лизгање на земјиштето, ерозија, контаминација, неодржливо земјоделство, пренамена на земјиштето и неправилно

користење на земјиштето¹¹. Супстандардното складирање на хемикалии од индустриски активности претставува главен извор на загадување на почвата во регионот, а незаконските практики на одлагање се широко распространети. Недостигот на капацитети за третман на опасниот отпад (залихи, напуштени локации), особено во индустрискиот и рударскиот сектор, вклучително и неконтролираната употреба на пестициди, доведува до загадување на почвата (и подземните води). Најголемите промени во обемот на категориите на користење на земјиштето во Западен Балкан се однесуваат на проширување на вештачките површини (106 km²), по што следи проширување на земјоделските површини (65,7 km²), како и намалување на шумските површини (21 km²) и пасишта (20,5 km²)¹².

Дел два: Следни чекори

Некои од економиите на Западен Балкан ја немаат ратификувано Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот и нејзините осум протоколи. Според тоа, економиите на Западен Балкан треба да постават рокови за ратификација на Конвенцијата и да почнат да ги следат емисиите во воздухот и редовно да известуваат за нив. На овој начин ќе се постави рамката за идното управување со квалитетот на воздухот и емисиите и во крајна линија ќе се придонесе за почист воздух во регионот.

Од 1 јануари 2018 година, економиите на Западен Балкан почнаа да ги намалуваат емисиите од големите постројки за согорување. Овој процес се заснова на правилата на Енергетската заедница со кои се бара големите постројки за согорување

6 Поглед на водите и ранливоста на климатските промени во Западен Балкан, Технички извештај на ETC/ICM 1/2018

7 Branko Vucijak, Mugdim Pasic, Izet Bijelonja, "Financial sustainability of public utilities in Western Balkans", International Journal of Engineering XVI(3), 2018

8 Технички извештај 1, Поглед на водите и ранливоста на климатските промени во Западен Балкан, ETC/ECM и партнери од конзорциумот, 2018 г.

9 EEA: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/daviz/changes-in-wastewater-treatment-in-13#tab-dashboard-01> и <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/urban-waste-water-treatment/urban-waste-water-treatment-assessment-5>

10 Западен Балкан – Кратка анализа на јавни политики за животна средина и климатски промени, SIDAs Helpdesk for Environment and Climate Change, 2012-11-30

11 Clindendael, The Green Agenda: Providing breathing space for Western Balkans citizens, 2021

12 Технички извештај на ETC/ICM 1/2018

(вклучително и термоелектраните на јаглен) кои моментално работат во регионот на Западен Балкан постепено да ги намалуваат емисиите до крајот на 2027 година во согласност со минималните барања на Директивата за индустриски емисии (IED). Повеќе напори во Западен Балкан треба да се фокусираат на инвестиции во контролата на загадувањето на воздухот, особено во големите постројки за согорување. За да се постигне ефикасност на инвестициите и да се максимизираат придобивките од нив за здравјето на луѓето, со новата опрема за контрола на загадувањето треба да осигури дека постројките ги достигнуваат најновите стандарди на ЕУ¹³. Во овој контекст, итно е потребна целосна имплементација на Националните планови за намалување на емисиите (НПНЕ) за големите постројки за согорување и спроведување на IED во Западен Балкан за да се усогласат не само големите постројки за согорување, туку сите индустриски капацитети со Најдобрите достапни техники (НДТ). Во согласност со ЕЗД, Западен Балкан треба да подготви национални програми за контрола на загадувањето на воздухот и да ги спроведе обврските за намалување за да се обезбеди целосно спроведување на Директивата за националните обврски за намалување на емисиите (NEC). Притоа, потребно е да се постигне напредок во воспоставувањето и известувањето за инвентарите на емисиите и проекциите за емисиите.

Исто така, треба да се воведат постројки стандарди за емисии за возилата, малите индустриски капацитети и секторите кои не се опфатени со IED. Западен Балкан треба да ја следи ревизијата на IED и да ја транспонира, со цел да го забрза прифаќањето на иновациите со нула загадување, да ја поддржи индустриската декарбонизација и кружната економија и да го подобри пристапот на јавноста до информации, учеството во одлучувањето и пристапот до правдата. Следењето и проверките на усогласеноста со законските обврски кои произлегуваат од IED се од суштинско значење за подобрување на состојбата со квалитетот на воздухот. Во овој контекст, треба да се поттикне спроведувањето на постојното законодавство

за надзор и проверки на усогласеноста заедно со казнените одредби. Паралелно, треба да се зајакнат соодветните инспекциски тела.

Иако законодавната рамка за квалитетот на воздухот во Западен Балкан е во голема мера усогласена со законодавството на ЕУ, сè уште има простор за подобрување. Загадувањето на воздухот во Западен Балкан треба да се решава со превентивни и корективни активности, кои вклучуваат и ревизија на стандардите за квалитетот на воздухот. При спроведувањето на законодавството за квалитетот на воздухот во Западен Балкан, мора да се осигури следење и процена на квалитетот на воздухот преку современи и проширени системи за следење, управување и известување за квалитетот на воздухот, како и подготовка и спроведување на планови за квалитет на воздухот за усогласување со стандардите за квалитет на воздухот според Директивите за квалитет на амбиенталниот воздух. Понатаму, треба да се зајакнат законските одредби за следење, моделирање и планови за квалитет на воздухот за да им се помогне на локалните власти, а во исто време да се подобри севкупното спроведување на регулаторната рамка. Во овој поглед, ќе се истражат синергиите со Иницијативата за региони за чист воздух на Енергетската заедница. За да постои целосно функционален систем за следење на квалитетот на воздухот, треба онаму каде што е потребно да се зголеми распределбата на финансиски средства за одржување на постојните и поставување на нови станици за следење на квалитетот на воздухот, да се сертифицираат лаборатории за калибрација и да се спроведе моделирање на квалитетот на воздухот во Западен Балкан. Треба да се подготват наменски информативни материјали и ИТ решенија, кои ќе бидат достапни за јавноста.

Западен Балкан треба да се фокусира на подобро справување со загадувањето со бучава, особено со усвојување и спроведување на релевантното законодавство на ЕУ за бучава. Акциските планови за бучава што се бараат со Директивата треба да се интегрираат во Плановите за одржлива урбана мобилност.

¹³ <https://eippcb.jrc.ec.europa.eu/reference>

Според ЕЗД и ЗАЗБ, во Западен Балкан треба да се изврши процена на влијанието на различни сектори (транспорт, индустрија, земјоделство, итн.) врз квалитетот на почвата. Процената на влијанието треба да содржи и мерки за подобра интеграција на зачувувањето и заштитата на почвата во овие сектори. Неопходно е да се идентификуваат и определат областите изложени на ризик од ерозија на почвата, намалување на органската материја, засолување, закиселување, контаминација со хемикалии, набивање или лизгање на земјиштето. Оттука, во економиите на Западен Балкан треба да се усвои законодавство, да се подготват и усвојат програми и стратегии за борба против овие предизвици. Ова подразбира стратегии за заштита и подобрување на квалитетот/статусот на почвата, борба против запечатувањето на почвата и санирање на загадените места. Податоците за статусот на почвата треба да се собираат согласно новиот пристап на ЕУ. Поради честите несреќи се создаваат значајни притисоци врз почвата. Поради тоа, постои нагласена потреба во Западен Балкан да се проценат ризиците и последиците од несреќите, со крајна цел да се донесат препораки/законодавство за тоа како да се воведат релевантни инструменти кои се соодветни за санација на почвата. Силно се препорачува да се промовира употребата на зелени технологии и иновации во управувањето и санирањето на почвата во Западен Балкан.

Спречувањето на загадувањето на почвата и справувањето со него е силно поврзано со политиките за индустриските дејности и употребата на хемиски супстанции кои

веќе се транспонирани во Западен Балкан, на пр. Директивата за индустриски емисии, Регулативите за регистрација, евалуација, одобрување и ограничување на хемикалии (REACH¹⁴), производи за заштита на растенијата¹⁵, ѓубрива¹⁶ и биоциди¹⁷ и политики за заштита на животната средина за вода и воздух (на пр. Директивата за одговорност за животната средина)¹⁸, Регулативата за постојани органски загадувачи¹⁹, Регулативата за производи за заштита на растенијата²⁰ и Регулативата за жива²¹. За да се одговори на употребата и испуштањето на хемикалии во животната средина, треба да се воспостават инвентари за загадените локации и да се отпочнат корективни работи во Западен Балкан. Исто така, треба да се промовираат заедничките напори за создавање на ефикасен и функционален внатрешен пазар на хемикалии, намалување на ризиците за луѓето и животната средина предизвикани од одредени опасни хемикалии, како што се канцерогените и тешките метали, како и обезбедување на предвидлива законска рамка за компаниите. Политиките мора брзо да се развиваат за да се усогласат со ЕЗД и иновациите за зелена транзиција на хемиската индустрија и производството и употребата на безбедни и одржливи хемикалии. Посебно внимание треба да се посвети на мерките за постепено исфрлање на најштетните хемикалии како што се ендокрините нарушувачи и постојаните супстанции, особено од производите за широка потрошувачка, како и за минимизирање или замена на сите такви супстанции во економијата и општеството.

14 Регулатива (ЕЗ) бр. 1907/2006 на Европскиот парламент и на Советот за регистрација, евалуација, одобрение и ограничување на хемикалиите (REACH), за основање на Европската агенција за хемикалии, за изменување на Директивата 1999/45/ЕЗ и за укинување на Регулативата (ЕЕЗ) бр. 793/93 на Советот и Регулативата (ЕЗ) бр. 1488/94 на Комисијата, како и Директивата 76/769/ЕЕЗ на Советот и Директивите 91/155/ЕЕЗ, 93/67/ЕЕЗ, 93/105/ЕЗ и 2000/21/ЕЗ на Комисијата

15 Регулатива ЕЗ 1107/2009 – пласирање на пазарот на производи за заштита на растенијата; Усвојување ЕЗ 1107/2009; Директива 91/414/ЕЕЗ – евалуација, овластување, одобрување на активни супстанции на ниво на ЕУ и национални одобрувања за ПЗР

16 Регулатива на Европскиот парламент и на Советот за утврдување на правилата за ставање на производи за ѓубрење на ЕУ на располагање на пазарот и за изменување на регулативите (ЕЗ) бр. 1069/2009 и (ЕЗ) бр. 1107/2009 и укинување на Регулативата (ЕЗ) бр. 2003/ 2003

17 Регулатива (ЕУ) бр. 528/2012 за ставање на располагање на пазарот и употреба на биоцидни производи

18 Директива за одговорност за животната средина 2004/35/ЕЗ

19 Регулатива на Комисијата (ЕУ) бр. 757/2010 од 24 август 2010 г.

20 Директива на Советот од 15 јули 1991 година, за пласирање на производи за заштита на растенијата на пазарот (91/414/ЕЕЗ)

21 Регулатива (ЕЗ) бр. 2017/852 на Европскиот парламент и на Советот за жива

Во согласност со ЕЗД, во Западен Балкан треба да се преземат активности за прогресивно намалување на загадувањето по приоритетни супстанции и постепено исфрлање на емисиите на приоритетните опасни супстанции во површинските води за да се спречи и ограничи внесувањето на загадувачи во подземните води. Економиите на Западен Балкан се во процес на донесување и спроведување на законодавството на ЕУ поврзано со водите (т.е. Рамковна директива за води²², Директива за третман на урбани отпадни води, Директива за вода за пиење итн.) кои содржат одредби за следење и известување, планирање, координација меѓу релевантните сектори, капацитети за оцена на влијанието итн., но потребни се значителни мерки за спроведување во настојувањата да се постигне целта за добра состојба на водата со сите водни екосистеми.

Во оваа смисла, треба да се забрза подготовката на Плановите за управување со речните сливови, а од суштинско значење за регионот се да се идентификуваат главните извори на загадување и да се работи на намалување на пластичниот и другиот отпад, подводната бучава и загадувачите. Исто така, потребно е да се засилат заедничките напори и да се зајакне регионалната соработка за справување со морскиот отпад и регулирање на испуштањата од бродовите во морињата.

Други области во кои се потребни подобрувања се користењето на енергијата, управувањето со отпадната тиња, прелевањата на атмосферските води и површинското истекување на вода во градските подрачја, управувањето со квалитетот на водата за капење, ажурирање на параметрите за квалитетот на водата за пиење, подобрувањето на пристапот до вода итн. Во согласност со ЕЗД, треба да се подготват релевантни стратегии на ниво на целата економија во регионот на Западен Балкан, во кои ќе се дефинираат активностите за постигнување на нивоата на квалитет на ЕУ за површинските и подземните води. За да ги заштити своите водни ресурси, регионот на Западен Балкан треба да го подобри планирањето со

воведување на рециклирање и безбедна повторна употреба на водата, а преку воведувањето на овие активности да ја олесни примената на повторната употреба на водата и да се справи со недостигот на вода и сушата, со истовремена заштита на јавното здравје и животната средина во согласност со Регулативата на ЕУ за минималните барања за повторната употреба на водата.

Патоказ за одржливо земјоделство

Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан

Секторот за земјоделство и рурален развој игра суштинска улога во човечкиот и економскиот развој. Постојаната потреба за храна за човечката популација која постојано се зголемува врши притисок врз достапноста на природните ресурси и силно влијае на животната средина. Зазеленувањето на земјоделството и руралната економија се од клучно значење за подобрување на зачувувањето на природните ресурси, поголема ефикасност на користењето на ресурсите, помали негативни влијанија на земјоделството врз животната средина, зајакната климатска отпорност на заедниците, како и за придонесот во ублажување на климатските промени. Како резултат на тоа, со зелената трансформација се подобрува продуктивноста на ресурсите и трудот, се поттикнува искоренувањето на сиромаштијата, се зголемуваат можностите за остварување приходи и се зголемува благосостојбата на луѓето во руралните области.

За да се обезбеди економска одржливост и одржливост на животната средина, неопходно е да се изготви соодветна земјоделска политика и последователно да се спроведе. Правната хармонизација во областите на земјоделството и руралниот развој треба да ја следи рамката на Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) за

²² Директива за подземните води (2006/118/ЕЗ); Директива за стандарди за квалитет на животната средина/приоритетни супстанции (2008/105/ЕЗ) изменета со Директивата 2013/39/ЕУ; Директива за поплави (2007/60/ЕЗ); Регулатива (ЕУ) 2020/741 за повторна употреба на вода; Рамковна директива за морска стратегија (2008/56/ЕЗ); Директива за третман на урбани отпадни води (91/271/ЕЕЗ); Директива за води за капење (2006/7/ЕЗ); Директива (ЕУ) 2020/2184 за квалитетот на водата наменета за консумирање од страна на човекот

периодот 2023-2027 година во согласност со мерките на Зелената агенда. Повеќето економии на Западен Балкан веќе применуваат некои инструменти слични на ЗЗП, но сепак потребни се дополнителни напори за целосно реформирање и модернизација на постојните политики. Ова, исто така, ја вклучува потребата да се утврдат основните вредности врз основа на стабилни податоци и докази, особено за прашањата што ги илустрираат односите меѓу земјоделството и животната средина: употребата на пестициди и ѓубрива, нивото на емисии на стакленички гасови од земјоделството итн. Овие основни вредности се прв и неопходен чекор за да се предложат политички одлуки засновани на докази. Исто така, потребно е да се изградат соодветни капацитети и знаења кај сите релевантни тела за да се реализираат приоритетите во рамките на Инструментот за претпристапна помош за рурален развој (ИПАРД) и да се осмислат мерки во оваа рамка кои се компатибилни со политиката на ЕУ за земјоделството и руралниот развој, како и да се одговори на прашањата опфатени со овој Акциски план.

Дел два: Следни чекори

Економиите на Западен Балкан треба да воспостават ефективни системи за контрола на храната во селективните синџири на вредности како заштитен механизам за здравјето и безбедноста на потрошувачите. Во најдобар интерес на Западен Балкан е да се фокусира на промовирање на регионални прехранбени системи и прехранбени системи на ниво на економија кои се засновани на цврсти академски стандарди и принципи кои се однесуваат на целиот синџир на исхрана, подобрување на следливоста и означувањето на производите. Формирањето на регионално работно тело на носителите на одлуки и академската заедница ќе доведе до подготовка на насоки за економиите на Западен Балкан и за регионот во целина. Овие насоки ќе имаат за цел да им дадат совети на релевантните власти во регионот за стратегиите за зајакнување на системите за контрола на храната, заштита на јавното здравје, спречување на измами, избегнување контаминација на храната, олеснување на трговијата меѓу селективните синџири на вредност и градење доверба кај потрошувачите во прехранбениот систем. Препораките засновани

на докази ќе им овозможат на властите да ги (пре)оформат и спроведат своите системи за контрола на храната во поглед на законодавството, инфраструктурата и механизмите за спроведување кои се специфични за економијата.

Усогласеноста со стандардите за квалитет и безбедност на храната на ЕУ за животински и растителни производи е исто така од суштинско значење. Конкурентноста на земјоделско-прехранбените бизниси од Западен Балкан е дополнително поткопана како резултат на недостаток на соодветни барања и стандарди, слаби информации за маркетинг/брендирање, несоодветно пакување и означување, недостаток на следливост на производите и континуирана недоверба кон потенцијалната корист од формализираната соработка на бизнисите. Економиите на Западен Балкан треба подготват програми и насоки за спроведување на стандардите за квалитет и безбедност на храната во согласност со барањата на ЕУ. За да се подобри конкурентноста на секторот, економиите на Западен Балкан треба да ги усогласат своите законодавства. Регионалната експертска советодавна работна група за стандарди за вино и храна, која беше формирана во 2018 година, ќе ја продолжи работата на политиката заснована на докази и ќе се фокусира на регулаторното усогласување/хармонизација на релевантното законодавство меѓу економиите на Западен Балкан и со регулативите и системите за квалитет на ЕУ, вклучително и на регионалната хармонизација на ознаките на потекло, регионалните трговски договори меѓу Западен Балкан и ЕУ, регионалното брендирање на вино, животински и растителни производи итн. Понатаму, процесот исто така ќе се рационализира според рамката и водечките принципи на Стратегијата „Од фарма до виљушка“ за обезбедување одржливо производство на храна.

Органското земјоделство игра голема улога во идниот развој на секторот. Органското земјоделство има за цел да се зголемат, или барем да се одржуваат резервите на хранливи материи во почвата преку збогатување на органската материја во почвата, и истовремено да се зголеми рециклирањето на хранливите материи и да се намали внесот од надвор. Според тоа, меѓусебната поврзаност меѓу

унапредувањето на праксите и методите на органско земјоделство и правилното управување и заштита на почвата е од суштествена важност. За ова се потребни важни реформски практики во земјоделско-прехранбениот сектор и политички мерки кои ќе обезбедат компатибилност меѓу органското земјоделство и управувањето со почвата.

За поддршка на овој процес, ќе се формира Регионална експертска советодавна работна група (РЕСРГ) за ЗАЗБ на релевантни претставници и засегнати страни од соодветните министерства и поврзани институции (на пр. ИПАРД агенции) со две подгрупи под капата на агроеколошките политики: заштита на почвата и органско земјоделство. Групите ќе се фокусираат на евалуација заснована на докази на политиката за рурален развој со фокус на агро-екологијата, а особено на заштитата на почвата и органското земјоделство. Поконкретно:

- РЕСРГ за почва – Цел: воспоставување регионално партнерство за почва за да се подобри размената на знаења и да се идентификуваат примери на најдобри практики за заштита на почвата од загадување и деградација. Во работата треба да се следи интегриран пристап за да се обезбеди конзистентност и со влијанијата на загадувањето на воздухот и водата.
- РЕСРГ за органско земјоделство – Цел: промовирање на еколошко и органско земјоделство и намалување на користењето на синтетички хемиски производи во производството на храна. Поддршка на процесот за воведување контрола и следливост на органското земјоделско производство и производите.

Соработката со научни, образовни, деловни и земјоделски организации за да се олесни транзицијата кон иновативни и еколошки технологии и земјоделски методи ќе се реализира преку структури за трансфер на знаење и иновации во Западен Балкан како основа на регионалниот Систем за знаење и иновации во земјоделството (АКИС). Системот ќе биде проследен со воспоставување и постепен

развој на регионална иновациска мрежа (РЕСРГ за АКИС) за да се олесни трансферот на иновативни и еколошки технологии и земјоделски методи. Членовите на мрежата треба да вклучуваат претставници на министерства и научници од областа на иновациската политика, како и експерти од приватни регионални и европски предводници на иновации за технологии и во областа на земјоделството и во областа на храната.

Мрежата ќе се фокусира на подготовка на стратешки планови за регионот и економиите на Западен Балкан за развој на АКИС, на пр. за иновативни и еколошки технологии, безбедност и квалитет на храната и дигитализација. Покрај тоа, ќе го поддржи процесот на надградба на избрани формални и неформални образовни програми за да се одговори на потребата од истражување, иновации и дигитализација во земјоделството, да се вклучи практична настава од областа на земјоделските и прехранбените технологии и истите да се усогласат со потребите на идните пазари.

Националната рурална мрежа треба да служи како продолжена рака на министерствата за земјоделство, особено во рамките на ИПАРД и алатките за негово спроведување. За поддршка на овој процес, Националните мрежи за рурален развој (НМРР) и нивните членови треба да ги подберат своите капацитети за унапредување на руралниот развој и да обезбедат подобра ориентација кон услугите на нивните соодветни НМРР. Ова вклучува поддршка во форма на размена на знаења и најдобри практики со руралните засегнати страни за различни прашања, особено модернизација на фармите и преработката, диверзификација на руралните активности и претприемничките можности, одржување и валоризација на природното, културното и традиционалното наследство на руралните области.

Со цел да се води овој процес, консолидирани се Стратегиите за локален развој во рамки на ЛИДЕР на локалните акциски групи од економиите на Западен Балкан кои

поддржуваат инклузивна економска диверзификација прилагодена на животната средина и климата.

Во руралните области на Западен Балкан речиси не постојат практики или стратешки рамки за управување со отпад. Поради слабото рурален систем за управување со отпад тешко е да се постигне одржлив економски развој и соодветна заштита на животната средина. Потребни се подобри политики и сеопфатни стратегии со силна компонента за спречување на отпадот и негово рециклирање кои се спроведуваат преку регионална и меѓусекторска соработка и координација со засегнатите страни за управување со отпадот. Ова вклучува следење на отпадот и неговите извори, соодветно планирање за намалување на отпадот, зголемени организациски и технички капацитети на општините/комуналните претпријатија за управување со отпадот, подигање на свеста на целокупното општество за правилното управување со отпадот и негативните влијанија од лошото управување со отпадот, спроведување на програма за спречување на пловечки остатоци и олеснување на акциите за чистење со вклучување на млади лица и волонтери.

Потребно е да се подготви документ за политики заснован на докази и извештај за процена за да се утврдат основните вредности за тековните емисии од земјоделството во економиите на Западен Балкан. Се планира да се формира Регионална експертска советодавна работна група на техничко ниво која ќе биде одговорна за подготовка на збирни извештаи за економиите на Западен Балкан на регионално ниво и на ниво на економија, во поглед на недостатоците, предизвиците, потребите, како и за начините на прилагодување на климатските промени особено во земјоделскиот сектор.

Постојаната работна група за регионален рурален развој (ПРГ РРР), исто така, ќе го олесни зголемувањето на производството на обновлива енергија и инвестициите во релевантните технологии преку промоција на релевантните мерки во рамки на ИПАРД и програмите за поддршка слични на ИПАРД во економиите на Западен

Балкан каде што се достапни такви алатки. Ќе се земат предвид синергиите со/ризикот од негативните влијанија врз квалитетот на воздухот.

Процесот ќе се реализира преку воспоставената РЕСРГ за ИПАРД која ќе се фокусира на подобрување на мерките во рамки на ИПАРД и на административните системи меѓу Платежните агенции и управните органи на ниво на целата економија, за да се обезбеди ефективна примена на техничката поддршка. РЕСРГ ќе има за цел да овозможи трансфер на знаења за релевантните стандарди на ЕУ, вмрежување и подигање на свеста за техничката помош и мерките за обука, како и градење на капацитетите на администрацијата и крајните корисници за да се подобри апсорпцијата на фондовите и усогласеноста со мерките на ЕУ.

Патоказ за заштита на природата и биолошката разновидност

Прв дел: Постојни предизвици во Западен Балкан

Регионот на Западен Балкан се одликува со исклучително богатство на видови и разновидност на живеалиштата. Многу од видовите кои можат да се најдат во регионот се ендемски. Сепак, не постои соодветна заштита на биолошката разновидност и природните ресурси. Во регионот се забележува загуба на биолошката разновидност и живеалиштата, при што на некои видови им се заканува исчезнување. Иако биолошката разновидност и екосистемите играат клучна улога во обезбедувањето на слатка вода, воздухот и храната што ја консумираме, овозможуваат прилагодување на климата и намалување на ризикот од катастрофи, аспектите на биолошката разновидност и услугите на екосистемот ретко се земаат предвид при подготовката на пошироката политика. Во исто време, институционалните аранжмани во секторот за биолошката разновидност во регионот се недоволни и често поврзани со слаби ресурси со мало влијание врз секторските политики и спроведувањето на законот.

Во оваа област, главните приоритети за регионот на Западен Балкан се да се запре загубата на биолошката разновидност, да се интегрираат целите на Стратегијата за биолошка разновидност на ЕУ за 30% од заштитените подрачја и 10% од строго заштитените подрачја, да се работи на зачувувањето на биолошката разновидност и услугите на екосистемот и обновувањето на екосистемите, да се транспонира и обезбеди спроведување на Директивите за птиците и живеалиштата, да се интегрираат сите овие елементи во Стратешкиот план за биолошка разновидност на Западен Балкан до 2030 година, да се договори заедничката регионална позиција за Петнаесеттата конференција на страните (CoP 15) на Конвенцијата на Обединетите нации за биолошка разновидност (КБР) и да се работи на постигнување на глобалните цели и целите на ЕУ за биолошка разновидност за периодот по 2020 година.

Богатата биолошка разновидност и природните екосистеми на Западен Балкан обезбедуваат вредни придобивки за локалните заедници. Во исто време, регионот се соочува со предизвици во поглед на притисоците и влијанијата врз природата поврзани со урбаниот развој, изградбата на нови патишта, брани, нелегалниот лов и неодржливите шумарски практики. Трендот на брз развој (особено на сообраќајните коридори) создава се поголем притисок врз природните области и висок ризик од фрагментација на живеалиштата.

Заштитата и координираното одржливо управување со прекуграничните кластери на заштитени подрачја и зелените коридори се од клучно значење за долгорочното одржување на еколошката поврзаност во регионот. Ова подразбира подобра регионална соработка во областите на еколошката поврзаност и координирано управување со прекуграничните природни подрачја/кластери на заштитени подрачја.

Покриеноста со предели кои имаат потенцијали за обезбедување на услуги на екосистем во регионот на Западен Балкан е висока, особено шумите во планинските

области, природните екосистеми околу големите езера и обемните природни речни системи. Примената на зелена инфраструктура и поврзаноста на екосистемите и живеалиштата треба да се сметаат за приоритет. Постојат значителни можности за поврзување на зелените коридори со поширокиот регион, што дополнително ќе ја подобри еколошката поврзаност и ќе даде голем придонес во Трансевропската природна мрежа.

За ова ќе биде потребна засилена соработка на регионално ниво, подобри научни информации и знаења, соодветно спроведување на законодавството за заштита на природата, зајакнување на институционалните капацитети на сите административни нивоа одговорни за зачувување на природата, подигање на свеста во поглед на социјалните и економските придобивки од функционално поврзаните екосистеми, вклучување на засегнатите страни и општата јавност во планирањето и управувањето со еколошките мрежи и обезбедување финансиски средства.

Секторските политики и стратегии треба да се ажурираат за да се интегрира политиката на ЕУ за зелена инфраструктура и да се вклучат целите и практиките поврзани со заштитата на елементите на зелената инфраструктура.

Спроведувањето на постојното законодавство за зачувување на природата треба да продолжи со подобрување на контролата на незаконските практики на ниво на локацијата со директно влијание врз квалитетот на поврзаноста на природните живеалишта и популациите на загрозените видови (ловокрадство, незаконска сеча) и со подобрување на усогласеноста со стандардите за животната средина и постапки за издавање дозволи поврзани со влијанието на инфраструктурните проекти врз биолошката разновидност и екосистемите (хидроцентрали, патна инфраструктура, вадење на суровини). Во рамки на спроведувањето на законодавството за заштита на природата и воспоставувањето на Натура 2000 треба исто така да се изврши и

детално мапирање на живеалиштата, собирање и анализа на податоци од теренски истражувања и следење на популациите на закрилени видови.

Бидејќи економиите на Западен Балкан се релативно мали и често основните области на биолошката разновидност се од прекугранично значење, потребен е прекуграничен и регионален координиран пристап. Регионалната соработка меѓу релевантните власти при одредувањето и управувањето со заштитените подрачја е клучен фактор за подобри синергии и ефективно управување со мрежите на заштитени подрачја и еколошките мрежи. За ефикасно спроведување на терен може да се воспостави регионален механизам за координација на заедничките активности насочени кон развој на зелена инфраструктура и поврзаност на екосистемите.

Дел два: Следни чекори

Столбот за биолошка разновидност на Зелената агенда за Западен Балкан ќе се спроведува во три главни фази:

Првата фаза (2021-2022) ќе има за цел да се подготват основни студии и проценки за поддршка на активностите од 51 до 54 и да се создадат можности за засилено транспонирање на правото на ЕУ за природата, како и соработка меѓу Западен Балкан и ЕУ во спроведувањето на ЗАЗБ и глобалната рамка за биолошка разновидност за периодот по 2020 година поврзана со активностите 55 и 56.

Меѓу главните резултати се следниве:

- Во Извештајот за биолошката разновидност на Западен Балкан ќе се постават основните вредности за мерење на напредокот на Стратешкиот план за биолошка разновидност на Западен Балкан до 2030 година и ќе се обезбедат информации за регионалните планови и проценки на економиите на Западен

Балкан, како што се извештаите за земјите на ЕУ, Стратегии и Акциски планови за биолошка разновидност, IPBES, извештаи за КБР итн.;

- Во Извештајот за проценка на можностите за обновување за Западен Балкан ќе се одреди степенот на деградација на шумските предели и приоритетните локации и живеалишта за обновување на екосистемот во регионот како основа за регионален План за обновување на шумските предели;
- Извештај за поврзаноста на климатските промени и биолошката разновидност и препораки за влезни точки за нивна интеграција во политиките, стратегиите и плановите за климатските промени, вклучително и во компонентата за декарбонизација на ЗАЗБ, НУПи и НАПи. Извештајот ќе ги вклучи клучните индикатори за видовите за следење на влијанието на климатските промени врз видовите и живеалиштата;
- Рамката за следење и евалуација на биолошката разновидност ќе се користи како основа за развој на Информативниот центар за биолошка разновидност на Западен Балкан. Индикаторите ќе се усогласат со индикаторите на Европската агенција за животна средина (ЕЕА), целите поставени со Стратегијата за биолошка разновидност на ЕУ за 2030 година и Глобалната рамка за биолошка разновидност на КБР за периодот по 2020 година.

Втората фаза (2022-2024) од компонентата ќе се фокусира на подготовка на регионални стратешки документи и планови, како и механизми за следење и известување, вклучително (i) Стратешки план за биолошка разновидност на Западен Балкан до 2030 година; (ii) План за обновување на шумските предели на Западен Балкан; (iii) локални планови за заштита и обновување на природата, вклучително и за морските области; (iv) подготовка на патоказ за формирање на Информативен центар за биолошка разновидност на Западен Балкан.

Во Фаза 2 ќе се промовира усогласувањето на политиките на ниво на економија и регионалните политики со Стратегијата за биолошка разновидност на ЕУ, Зелениот договор на ЕУ и Глобалната рамка за биолошка разновидност на КБР за периодот по 2020 година. Работната група за биолошка разновидност за Југоисточна Европа ќе ја олеснува регионалната координација на обврските на ниво на економија и ќе предложи регионални и прекугранични иницијативи меѓу економиите на Западен Балкан и земјите членки на ЕУ.

Работата во оваа фаза ќе има за цел да се интегрира политиката за природата на ЕУ и Глобалната рамка за биолошка разновидност на КБР за периодот по 2020 година во регионалните стратегии и законодавството на економиите на Западен Балкан, документите за политики со активности во согласност со спроведувањето на правото на ЕУ поврзано со биолошката разновидност за заштита на природата (Директива за птици (2009/147/ЕЗ) и Директива за живеалишта (92/43/ЕЕЗ)), Стратегијата за биолошка разновидност на ЕУ за 2030 година, Стратегијата за шуми на ЕУ за 2030 година, вклучително и хоризонталното законодавство - особено Директивата за воспоставување на инфраструктура за просторни информации (INSPIRE) (2007/2/ЕК), како и да се зголеми придонесот за други клучни тематски иницијативи како што се Предизвикот од Бон и ЕССА30. Другите референтни документи ќе ги опфаќаат обврзувачките цели на ЕУ за обновување на екосистемот, Насоките за пошумување што е поволно за биолошката разновидност и повторно пошумување во ЕУ и Предизвикот од Бон.

Фаза 2 ќе заврши во 2024 година со среднорочен извештај за напредокот на ниво на економија и на ниво на регионот на Западен Балкан, како и за нивото на амбицијата на обврските за зачувување на природата на владините и невладините засегнати страни во регионот. Извештајот прелиминарно ќе се презентира на Конференцијата на страните (COP-16) на Конвенцијата за биолошка разновидност.

Меѓу главните резултати се следниве:

- Стратешки план за биолошка разновидност на Западен Балкан кој содржи цели и индикатори усогласени со Стратегијата за биолошка разновидност на ЕУ за 2030 година, Зелениот договор на ЕУ и Глобалната рамка за биолошка разновидност на КБР за периодот по 2020 година, вклучително и индикатори што се користат за известување за КБР;
- План за обновување на шумските предели на Западен Балкан, вклучително и финансиски план, за промовирање на заеднички стратегии за мобилизација на ресурси за обновување на шумските предели и утврдување на можностите за подобро одржливо управување и обновување на шумите. Планот за обновување на шумските предели на Западен Балкан ќе помогне да се утврдат клучните области за обновување и типовите на интервенции за обновување, како и да се искористат внатрешни и меѓународни финансиски средства за обновување на екосистемот;
- Информативен центар за биолошка разновидност на Западен Балкан што треба да ги надополни релевантните информациски системи за биолошката разновидност (на пр. Информацискиот систем за биолошка разновидност за Европа (BISE)), и да обезбеди детални упатства за стандардизирано собирање податоци за секоја од петте таксономски групи на видови (птици, цицачи, водоземци, влекачи и васкуларни растенија - Директива на ЕУ за живеалишта, Анекс 2 и Анекс 4), согласно стандардите за податоци за биолошката разновидност - „Дарвин Кор“ и шемата АБЦД, како и регионалните упатства на Западен Балкан.

Фазата 3 (2024-2030) ќе се фокусира на поддршка на мобилизацијата на финансиски и човечки ресурси за промовирање на ефективно спроведување на обврските на ЗАЗБ и обезбедување на редовно следење и известување за обврските на ниво на економија и регионалните обврски. Индикаторите за глобалната рамка за биолошка

разновидност за периодот по 2020 година и индикаторите на Зелената агенда ќе се следат и за нив редовно ќе се известува Регионалната работна група за животна средина. Годишните процени на спроведувањето на акцискиот план, вклучително и активностите предложени во стратешките документи кои се подготвени во текот на фазата 2, ќе бидат изготвени од Работната група за биолошка разновидност на ЈИЕ и презентирани на Регионалната работна група за животна средина.

Меѓу главните резултати се следниве:

- Годишни извештаи до Регионалната работна група за животна средина;
- Среднорочен извештај за напредокот на спроведувањето на столбот за биолошка разновидност на ЗАБ во 2025 година;
- Финален извештај за спроведувањето на столбот за биолошка разновидност на ЗАБ во 2030 година.

ДЕЛ 3 – УПРАВУВАЊЕ, СЛЕДЕЊЕ, ИЗВЕСТУВАЊЕ И ДРУГИ МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДДРШКА НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА СОФИСКАТА ДЕКЛАРАЦИЈА

УПРАВУВАЊЕ

За да се олесни спроведувањето на Софиската декларација за ЗАЗБ, неопходна е усогласено дејствување за да се обезбеди регионална сопственост и соработка, пристап со повеќе засегнати страни, меѓусекторска соработка со вклучување на сите релевантни власти од Западен Балкан, како и зајакнување на соработката во различни нивоа. Затоа, РЦЦ се труди да воспостави и одржува различни платформи преку кои ќе се обезбедат сите овие елементи. За да се води целиот процес, од самиот почеток ќе бидат вклучени креаторите на политиките и претставниците на властите од Западен Балкан задолжени за различни области на политиките опфатени со Зелената агенда. Главен столб на овој процес ќе биде Регионалната работна група за животна средина (РРГ ЖС) формирана во 2015 година како меѓувладина платформа за постојан политички дијалог за животната средина и климатска акција, на која и се придружуваат регионалните координатори задолжени за различни компоненти на овој Акциски план. Поддржана од Работната група за биолошка разновидност на Југоисточна Европа, формирана во 2017 година како советодавно тело во областа на биолошката разновидност која работи во проширен состав што предвидува учество на претставници на други ресорни министерства, Регионалната работна група ќе биде механизам за обезбедување регионална сопственост и активно вклучување, како и управувачка улога на властите на Западен Балкан во процесот на исполнување на обврските од Софиската декларација. Воспоставувањето на силна меѓусекторска соработка ќе биде клучен елемент на успешниот механизам за управување, имајќи ја предвид сложеноста и мултидисциплинарната природа на Зелената агенда, како и силната потреба за решавање на прашањата што се однесуваат на животната средина и климата преку холистички пристап.

За да се олесни управувањето и да се овозможи добро информиран процес на донесување одлуки, РЦЦ треба да обезбеди и одржува платформа за дијалог со службите на Европската комисија, релевантните регионални организации кои вршат активности или мандати во релевантните области на политиката во регионот на Западен Балкан. како што се Секретаријатот на Енергетската заедница (СЕНЗ), Постојаниот секретаријат на Транспортната заедница (ТЦПС), Постојаната работна група за регионален рурален развој (ПРГ РРР), Меѓународната унија за зачувување на природата (ИУЦН), итн.), меѓународните финансиски институции, различни општествено-економски партнери, невладини организации, академската и научната заедница. Дискусиите ќе се одвиваат преку редовни и вонредни состаноци на Регионалната работна група за животна средина на оперативно ниво, како што е пропишано со описот на нејзините задачи. Овој дијалог треба да овозможи размена на информации и поддршка на властите од Западен Балкан врз основа на барањата за усогласување, најновите политички случувања и други релевантни процеси, без да се загрозат или да се влијае на редовните агенди и мандатите на другите регионални организации.

Покрај постојаниот дијалог на оперативно ниво, на годишните министерски состаноци организирани во рамките на Регионалната работна група за животна средина ќе се разгледува напредокот постигнат во претходната година преку механизмите за следење и известување воспоставени од РЦЦ и регионалните партнери, ќе се одобруваат годишните извештаи за напредокот на ЗАЗБ, и врз основа на овие елементи и утврдените приоритети, преку заеднички изјави ќе се даваат упатства за спроведувањето во претстојната година. Слично на Регионалната работна група за животна средина, министерските состаноци може да се одржуваат

во проширен состав и да се вклучат министрите задолжени за сите релевантни области на политиките опфатени со ЗАЗБ.

Овој модел на управување ќе биде надополнет со две дополнителни платформи преку кои на креаторите на политиките од Западен Балкан ќе им се обезбедуваат дополнителни информации, што вклучуваат различни гледишта и повратни информации врз основа на искуствата како што ги перципираат различните улоги, како и од различни перспективи на спроведувањето. Овие две платформи се Форумот на невладините организации за спроведувањето на Зелената агенда за Западен Балкан (во натамошниот текст: Форум на НВО) кој ќе овозможи размена на искуства и знаења, како и олеснување на процесот на одлучување во случај на спротивставени гледишта. Втората платформа која ќе обезбеди механизам за вертикална координација и повратни информации врз основа на искуството од спроведувањето и сретнатите предизвици, ќе биде иницијативата Денови на зелената агенда (ДЗА). Организирана за локалните самоуправи (ЛС) како процес на соработка, иницијативата ќе води до годишен настан на кој ќе се овозможи споделување на знаењето и промоција на активностите во јавниот сектор на локално ниво кои придонесуваат за исполнување на обврските од Софиската декларација и подобрување на благосостојбата на граѓаните во регионот на Западен Балкан.

Финансирањето ќе биде критичен елемент за успешното спроведување на ЗАЗБ. Постојната итна потреба за длабока зелена транзиција преку ремонт на сите економски сектори повлекува исклучително скапи процеси. Со воведување на високи еколошки стандарди преку ЕЗД и ЗАЗБ, а имајќи ја предвид сегашната ситуација во регионот на Западен Балкан во однос на усогласувањето со политиките на ЕУ и спроведувањето на законодавството, транзицијата наметнува високи барања и финансиски оптоварувања. Таа, исто така, носи многу социо-економски и други предизвици, вклучително и барања за обезбедување праведна транзиција и социјално рамномерен развој. Во овој поглед, на властите од Западен Балкан ќе им биде потребна силна поддршка од меѓународната и донаторската заедница

за обезбедување не само на техничка, туку и на финансиска поддршка. За да го координира овој процес, да овозможи утврдување на празнините и приоритетите и да води сметка за постојаниот дијалог за финансиските потреби и можности, РЦЦ постојано ќе соработува со потенцијалните донатори и организации заинтересирани за поддршка на спроведувањето на Софиската декларација и ќе го организира годишниот Координативен состанок на донаторите. Координацијата на финансиската поддршка и поврзаните активности ќе бидат од клучно значење не само за успешноста на оваа предизвикувачка транзиција, туку и за забрзување на целиот процес и, следствено, овозможување на економиите на Западен Балкан да држат чекор со земјите членки на ЕУ кои веќе напредуваат на патот кон климатска неутралност. Процесот на координација на донаторите, исто така, ќе одигра важна улога во затворањето на јазот и зголемувањето на ефективностата на капацитетите на економиите на Западен Балкан да ја апсорбираат достапната финансиска и техничка поддршка и подобро да ги координираат расположливите механизми, финансиски средства и експертиза. Преку овој процес и финансиската поддршка, спроведувањето на Софиската декларација треба да обезбеди различни можности (поврзани со зелениот раст) за економиите на Западен Балкан и да донесе бројни социо-економски придобивки.

Со механизмот на управување, што беше елабориран претходно, ќе се заштити ефективното спроведување на Софиската декларација и ќе се овозможат дополнителни придобивки во поглед на зајакнувањето на административните капацитети за нејзиното правилно и навремено спроведување преку регионална соработка и вклучување на различни засегнати страни со својата експертиза во процесот. Од друга страна, дијалогот со МФИ и донаторската заедница ќе помогне да се подобри координацијата на можностите за финансирање, да се затворат одредени празнини во финансирањето на спроведувањето и да се зголемат капацитетите за апсорпција на економиите на Западен Балкан преку максимални синергии и ефикасно повторување на успешните иницијативи. За да се обезбеди поддршка на целиот процес, треба да се истражат и зајакнат соработката и дијалогот меѓу пратениците во собранијата, како и улогата на комисиите за животна средина.

Власти на Западен Балкан

Работна група за биолошка разновидност на Југоисточна Европа

Регионална работна група за животна средина

Ресорни министерства од Западен Балкан

Платформа за соработка (редовни координативни состаноци (мин. 2 годишно) со РЦЦ, ЕК, СЕнЗ, ТЦТС, ПРГ РРР, ИУЦН, МФИ, различни социо-економски партнери, академска заедница, научна заедница...)

Форум на НВО

Денови на Зелената агенда за локалните самоуправи

Платформа за координација на донаторите

Механизам за поддршка

Бизнис заедница

Млади

Дијаграм 1. Механизам за управување

УЧЕСТВО НА ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО

Граѓанските организации играат значајна улога во поддршката на целиот процес на исполнување на обврските од Софиската декларација и преку нивното знаење и практично искуство ја олеснуваат амбициозната зелена транзиција која му претстои на Западен Балкан. Нивниот придонес во спроведувањето на Софиската декларација е овозможен преку Форумот на НВО за спроведување на Зелената агенда за Западен Балкан. Форумот овозможува дијалог меѓу идентификуваните организации од Западен Балкан, како и некои истакнати и активни организации од земјите членки на ЕУ. Дијалогот се одвива во текот на редовните состаноци кои ги свикнува РЦЦ во тесна координација со ЕК. Резултатите, заклучоците и препораките од овие состаноци се презентираат на состаноците на РРГ ЖС од страна на претседавачот на Форумот на НВО. На овој начин, сите релевантни органи за одлучување се директно известени за информациите и препораките од невладиниот сектор.

Форумот на НВО се состои од различни идентификувани организации со експертиза и искуство кое е стекнато со работењето во областите кои ги опфаќа ЗАЗБ. Првичниот избор на релевантните организации и формирањето на Форумот на НВО се спроведе на почетокот на 2021 година врз основа на искуството на РЦЦ и редовната соработка со организациите кои работат во областите на политики опфатени во Зелената агенда. Изборот беше направен и врз основа на изразениот интерес од страна на одредени НВО во поглед на подготовката на Софиската декларација и подготвеноста да придонесат за нејзиното спроведување. Ова се однесува и на официјалниот Заеднички предлог на НВО за ЗАЗБ што беше подготвен во април 2020 година и споделен со ЕК и РЦЦ, како и Заедничката изјава на граѓанските организации што беше поднесена до властите на Западен Балкан во текот на подготовката на Самитот во Софија (ноември 2020 година). Првичната листа беше дополнета со невладини организации кои работат во областа на животната средина кои беа идентификувани во рамките на проектот Програма за партнерство за животна средина во процесот на пристапување (ЕППА), а потоа и збогатена со невладините организации кои беа

идентификувани преку истражувањето кое го спроведе РЦЦ, а во консултации со ДГ НЕАР на ЕК. Списокот на идентификуваните невладини организации содржи повеќе од 50 организации и претставува жив документ што може да се менува и да се вклучат и други невладини организации (за да се овозможи пристап на други организации вклучително и оние што ќе бидат основани во иднина) доколку изразат интерес да се приклучат на Форумот и да придонесат со својата експертиза и искуство во поддршката на напорите на ЗАЗБ. Посебно внимание во работата на Форумот на НВО ќе се посвети на тоа да се обезбеди учество на ранливите групи, како што се Ромите.

Покрај неговата улога во поддршката на процесите на креирање политики, формираниот Форум на НВО има и многу други цели и позитивни ефекти како што се следење на напредокот, врз основа на кој може да се утврдат и спроведуваат нови придонеси и идеи, како и одредени корективни активности. Преку редовни состаноци и постојан дијалог меѓу претставниците на невладиниот сектор и можноста за известување за наодите и презентирање на предлози до креаторите на политиките во Западен Балкан, ова неформално тело претставува дополнителен механизам за поддршка на управувањето со спроведувањето на ЗАЗБ. Активностите на Форумот имаат за цел да ја подигнат општата свест на граѓаните на Западен Балкан за климата, животната средина и другите области на политики и процеси поврзани со Зелената агенда, како и за постигнатиот напредок, и дополнително да ги зголемат капацитетите на невладиниот сектор во регионот. Преку оваа заедничка работа на постигнувањето на заеднички цели, без оглед на различните перспективи, ќе се зајакне соработката помеѓу невладиниот сектор и органите на јавната администрација во Западен Балкан во корист и на двете страни врз основа на принципите на партнерство.

Работата на Форумот на НВО е поддржана од РЦЦ кој ги координира неговите активности и организира редовни состаноци двапати годишно (по можност, пред редовните состаноци на РРГ ЖС). Во случај на потреба и подготвеност на учесниците на Форумот, може да се свикаат и вонредни состаноци. За поддршка на РЦЦ и за олеснување на севкупната работа, Форумот има претседавач со шестмесечен мандат.

Претседавачот се ангажира на доброволна основа, а го избираат учесниците на Форумот на редовните состаноци на Форумот. Улогата на претседавачот е постојано да соработува со РЦЦ и да обезбедува поддршка во поглед на организирањето на состаноци, подготовка на агенди, разработка на идеи и утврдување на приоритетите за дискусија, модерирање на сесиите и изготвување на заклучоци од состаноците. Улогата на претседавачот е исто така да известува за заклучоците на редовните и вонредните состаноци на РРГ ЖС.

Заклучоците од состаноците, како и наодите од студиите и истражувањата кои се спроведуваат во рамките на Форумот на НВО се презентираат на релевантните власти на економиите на Западен Балкан, релевантните регионални организации, МФИ и други партнери, преку учеството на претседавачот на Форумот на НВО на редовните состаноци на Регионалната работна група за животна средина. РЦЦ заедно со претседавачот го координира и поддржува овој процес со тоа што обезбедува дека претседавачот (потенцијално придружуван од други претставници на Форумот) е поканет на состаноците на РРГ ЖС и дека му е даден соодветен временски простор во дневниот ред на состанокот за презентација на заклучоците и предлозите на Форумот. Форумот на НВО исто така се повикува да даде информации за годишниот процес на известување за спроведувањето на ЗАЗБ, како и да учествува со свој придонес во циклусот на следење на Софиската декларација

На овој начин, воспоставениот постојан дијалог координиран од РЦЦ, подобрата соработка помеѓу невладините организации и властите од Западен Балкан, како и соработката меѓу регионалните и европските НВО носи мноштво придобивки и овозможува дополнително градење на капацитетите на невладиниот сектор во регионот на Западен Балкан. Форумот на НВО, исто така, игра важна улога во подигањето на свеста и ширењето информации за целите на Зелената агенда, статусот и напредокот во напорите за заштита на животната средина кај сите граѓани на Западен Балкан.

УЧЕСТВО НА ЛОКАЛНИТЕ САМОУПРАВИ

Локалните самоуправи (ЛС), исто така, играат важна улога во спроведувањето на Софиската декларација и придонесуваат за исполнување на обврските на лидерите од Западен Балкан кои беа договорени на Самитот во Софија во рамки на Берлинскиот процес. Преку просторно планирање, локални климатски акции, управување со енергијата во јавниот сектор, паметни енергетски системи, урбана мобилност, развој на интермодални јазли и транспортна инфраструктура, подготовка на локални енергетски и климатски стратегии, примена на природни решенија преку зазеленување на урбаните области, интегрирање на оцените на влијанието врз животната средина во урбаниот развој и планирањето на урбаното ширење, управувањето со отпадот, третманот на отпадните води, како и преку многу други мерки, ЛС придонесуваат за и можат да го забрзаат зелениот развој и посакуваната трансформација на регионот. Од друга страна, нивното искуство во спроведувањето на релевантните политики на ниво на економиите на Западен Балкан и спроведувањето на законските барања може да претставува дополнителна поддршка на процесите на креирање политики со обезбедување на единствени повратни информации по пристапот одоздола-нагоре. Разбирањето на потребите и проблемите на локалните власти и поширокото вклучување на локалните заедници во инклузивен процес на донесување одлуки со властите на Западен Балкан ќе го забрза целиот процес и ќе помогне да се постават пореални, но сепак амбициозни цели на ниво на економиите на Западен Балкан и воопшто. Затоа, клучен елемент за олеснување на спроведувањето на Софиската декларација е зајакнувањето на соработката меѓу ЛС во регионот и обезбедувањето на повратни информации за вертикална координација за да се олесни процесот на креирање политики.

Регионот на Западен Балкан има околу 520 општини со огромен потенцијал да го поттикнат зелениот развој и да помогнат во подигањето на свеста кај граѓаните од Западен Балкан. Сепак, на општините често им недостасуваат искуство и знаење, пристап до финансии, а во секојдневната работа имаат многу други предизвици

што се поврзани, но не се ограничуваат, на примената на мерки за заштита на животната средина и справување со климатските промени. Општините се задолжени и за едно од најважните прашања поврзани со животната средина, а тоа е управувањето со отпадот и третманот на отпадните води. Имајќи го ова предвид, РЦЦ има намера да воспостави рамка за соработка за општините за да овозможи споделување на знаења, подигање на свеста и олеснување на активностите за прибирање финансиски средства и преземање на примери на најдобри практики кои придонесуваат за целите на ЗАЗБ во регионот. Иницијативата ќе се спроведува во тесна соработка со релевантните партнери како НАЛАС, синдикати на општини и многу други.

Иницијативата ќе се заснова на годишни циклуси на соработка и процеси на размена на знаења кои ќе кулминираат во форма на Денови на Зелената агенда за локалните самоуправи. Настаните во рамки на Деновите на зелената агенда ќе се организираат во форма на годишна конференција, по можност свикана пред редовните годишни министерски состаноци во рамките на РРГ ЖС. Овие настани ќе служат како можност за презентирање на успешно реализираните проекти поврзани со Зелената агенда, постигнувањата кои придонесуваат за заштита на животната средина, ублажување на климатските промени и подобрување на благосостојбата на граѓаните на Западен Балкан. Деновите на Зелената агенда ќе служат и како платформа за споделување знаења, соработка и вмрежување меѓу претставниците на ЛС. За да се зголеми опфатот и да се инспирира повторување на успешните приказни, еден од резултатите на Деновите ќе биде билтен што ќе се печати или дистрибуира електронски до сите општини во регионот на Западен Балкан. За дополнително да се мотивираат претставниците на различни општини да ги презентираат своите постигнувања и да им помогнат на другите со споделување на своето искуство, Деновите

на Зелената агенда ќе вклучат и дел за награди „Предводници на Зелената агенда“ (кои ќе се користат за понатамошно зазеленување на градот или за промотивни активности и кампањи). Успешните општини кои постигнуваат и документираат голем напредок во спроведувањето на Зелената агенда ќе бидат поканети на состанокот на РРГ ЖС за да го претстават наградениот проект. РЦЦ ќе го поддржи целиот процес во тесна соработка со релевантните партнери. За оваа иницијатива ќе биде потребно и да се зајакне соработката со постојните иницијативи на ЕУ и други иницијативи како што се Договорот на градоначалниците²³, иницијативата за Европската недела на мобилност,²⁴ Урбаната алијанса²⁵, Европската зелена престолнина²⁶ и слично.

ПЛАТФОРМА ЗА ДОНАТОРСКА КООРДИНАЦИЈА И ФИНАНСИРАЊЕ НА ЗАЗБ

За да се насочи достапната поддршка и да се осигури дека ограничените средства се користат што е можно поефикасно, РЦЦ ќе свикува состаноци за координација на донаторите за Зелената агенда за Западен Балкан. Овие состаноци ќе се организираат како редовни годишни настани за да се утврдат потребите и приоритетите за регионот, како и да се разгледаат можностите за усогласена интервенција и да се обезбеди поддршка доколку е достапна. Годишните состаноци треба да поттикнат подобра координација на донаторите, да овозможат споделување на ставовите меѓу донаторите за моменталниот статус на спроведувањето на Софиската декларација и да ја олеснат дискусијата за различни прашања и стратегијата за идните активности. Оваа платформа, исто така, треба да ги зајакне врските меѓу донаторите и властите на Западен Балкан и да го зголеми развојното влијание на програмите поддржани од донатори

²³ <https://www.covenantofmayors.eu/>

²⁴ <https://mobilityweek.eu/home/>

²⁵ <https://www.iucn.org/regions/europe/our-work/nature-based-solutions/iucn-urban-alliance>

²⁶ <https://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/>

преку нивно подобро усогласување со програмите на економиите на Западен Балкан. Овие состаноци исто така ќе им овозможат на учесниците да ги претстават своите програми, да ги појаснат потребите од инвестиции и да промовираат нови проектни идеи за донаторска поддршка.

На состаноците ќе се разговара за капацитетите за апсорпција на релевантните власти во економиите на Западен Балкан и ќе се разгледаат можностите за нивно подобрување преку градење капацитети и прекугранична координација. Овие состаноци, исто така, ќе послужат како платформа за дискусија за подобрување на ефективност и ефикасноста на обезбедената поддршка преку регионална соработка и утврдување на можностите за повторување на успешно спроведените иницијативи во рамки на регионот на Западен Балкан. Координативните состаноци на донаторите, исто така, ќе обезбедат рамка за дискусија за зелено и одржливо финансирање, а приоритет треба да им се даде на проектите со најголеми позитивни влијанија врз животната средина и климата. РЦЦ ќе обезбеди учество на претставници на донаторската заедница на редовните состаноци на РРГ ЖС како главно тело за координација на спроведувањето на Софиската декларација.

Надворешните инструменти во рамките на следната Повеќегодишна финансиска рамка на ЕУ (2021-2027), ИПАРД со своите 11 мерки и Инструментот за претпристапна помош (ИПА) III ќе бидат клучните инструменти за финансирање за започнување на активностите и иницирање на сеопфатна зелена транзиција во регионот на Западен Балкан. Можат да се користат во земјоделскиот сектор и секторот за производство на храна, како и за енергетска ефикасност, обновливи енергии и иницијативи кон одржлива економија која ефикасно ги користи ресурсите и има ниски емисии на јаглерод. Сепак, бидејќи тоа нема да биде доволно, од суштинско значење ќе бидат дополнителните средства од економиите на Западен Балкан, поддршката од земјите членки на ЕУ, мобилизацијата на приватните инвестиции, како и значителното финансирање од меѓународни финансиски институции (МФИ). Предвидената зелена транзиција во регионот на Западен Балкан ќе налага здружување на сите

постојни, но и развој на иновативни инструменти за финансиска помош, како што се зелените обврзници. Користењето на постојните извори на финансиска поддршка ќе има важен поттикнувачки ефект за сопствените извори на економиите на Западен Балкан, како и за приватните и другите инвеститори. Во иднина треба максимално да се зголеми потенцијалот на Инвестициската рамка за Западен Балкан (WBIF) со нејзините два постојни механизми за комбинирано финансирање, Фондот „Зелено за раст“ (GGF) и Регионалната програма за енергетска ефикасност (REEP), кои веќе поддржуваат многу активности поврзани со ЗАЗБ во регионот.

УЧЕСТВО НА БИЗНИС ЗАЕДНИЦАТА, МЛАДИТЕ И РАНЛИВИТЕ ГРУПИ, ВКЛУЧИТЕЛНО И РОМИТЕ

Бизнис заедницата од Западен Балкан може дополнително да го олесни и забрза спроведувањето на обврските од Софиската декларација. За потенцијалното учество на бизнис заедницата беше разговарано со различни засегнати страни во текот на почетните фази од спроведувањето на Софиската декларација. Заедничкото гледиште е дека постои потреба од подобро информирање, поддршка и мотивирање на бизнис заедница, што преку подобра координација треба да стане составен дел од процесот на спроведување. Од друга страна, предвидената сеопфатна еколошка трансформација согласно ЕЗД, како и планираните инструменти за поддршка на декарбонизацијата надвор од границите на ЕУ ќе имаат влијание на целата бизнис заедница на Западен Балкан. Затоа, за предвидените процеси и трансформацијата на индустрискиот сектор ќе биде потребна брза модернизација и трансформација, со следење на темпото определено со амбициите на Зелениот договор, а во спротивно, очекуваната еколошка трансформација со нејзините цели може да донесе одредени закани за оние кои ќе го одолговлекуваат и одлагаат прифаќањето на новата парадигма, со што ќе ризикуваат да го загубат својот пазарен удел, моќта и приходите.

Бизнис заедницата во Западен Балкан се поттикнува да ја формира вистинската рамка за оптимизирање на својата пракса, да избере одржливо финансирање, да ги усвои принципите на кружната економија, да даде приоритет на намалувањето и повторната употреба на материјалите, да произведува одржливи и рециклирани производи, да ја намали употребата на пакувања и да ја зголеми употребата на материјали за пакување кои имаат повеќекратна употреба и може да се рециклираат. Преку овој нов бизнис модел, потрошувачите од Западен Балкан ќе бидат овластени да одлучуваат врз основа на информираност, а новите производи и практики на производителите ќе поттикнат позитивни промени во однесувањето на потрошувачите. Бизнис заедницата во Западен Балкан се поттикнува да размисли за нов бизнис модел кој вклучува зелено претприемништво, одржливи инвестиции, кружен дизајн и обврски во рамките на иницијативата на Европскиот климатски пакт (ЕКП), со истовремено прифаќање на политиката за одржливи производи, проширена одговорност на производителите и спречување на пласирањето на производи штетни за животната средина на пазарот на Западен Балкан. Исто така, претпријатијата за управување со отпад, особено оние кои ангажираат ранливи групи, како што се Ромите, треба да се поддржат за да растат и да се шират, како и да воведуваат иновативни деловни модели. Во првите фази од спроведувањето, фокусот особено треба да биде на ресурсно интензивните сектори како што се градежништвото, текстилот, пластиката и електрониката. Во процесот на поддршка на трансформацијата на бизнис секторот во Западен Балкан, Инвестицискиот форум на коморите на Западен Балкан (ЦИФ) ќе игра важна улога, а РЦЦ ќе обезбеди учество на претставници на бизнис заедницата како дел од процесот на инклузивно управување.

Друга значајна страна во спроведувањето на ЗАЗБ се младите, како важен агент за промени. Младите се тие кои ќе бидат најмногу погодени од активностите на денешницата, особено во поглед на климатската вонредна состојба, кризите во природата, управувањето со отпад и слично. Поради тоа, младите генерации имаат интерес, права, но и обврски да учествуваат во процесот со внесување на своите

иновативни идеи, критичко размислување и модерен пристап за забрзување на спроведувањето на ЗАЗБ. Во таа насока, Регионалната канцеларија за младинска соработка (RYCO) и Младинската лабораторија на РЦЦ ќе бидат главни партнери за соработка во оваа област, додека РЦЦ ќе обезбеди можност претставниците на младите да ги презентираат своите грижи, ставови и предлози за подобрување, со што ќе се обезбеди нивното постојано и посветено учество во управувањето со спроведувањето на Софиската декларација.

Кружната економија и зеленото претприемништво нудат неискористен потенцијал за зајакнување на жените, особено во контекст на пандемијата предизвикана од КОВИД-19 која силно ги погоди. Социјалните и еколошките претпријатија кои ги поставуваат родовата еднаквост и зајакнувањето на жените во центарот на зеленото закрепнување се клучен елемент што води кон одржлив развој на општествата од Западен Балкан. Инклузивната зелена економија става поодржлив фокус на социјалната и еколошката одржливост што може да ги зајакне жените и девојките како претприемачи и производители. Затоа, микро бизнисите и малите и средни претпријатија (МСП) предводени од жени треба да бидат во првите редови на процесот на економско закрепнување, фокусиран на зелена и правична транзиција.

На крај, но сепак важно, иако Ромите претставуваат голем потенцијал за економиите во Западен Балкан, нивните можности за активен придонес се во голема мера неискористени поради тоа што се маргинализирани. Околу 61% од ромската работна сила во регионот е ангажирана во неформалниот сектор, при што тие се главно невидливи, но многу важен дел од системот за управување со отпад. Трансформацијата на овој ангажман во пријавена зелена иновативна работа може во голема мера да придонесе за постигнување на целите на ЗАЗБ, но и за целите на Познанската декларација. Проектот за интеграција на Ромите на РЦЦ може да дејствува како партнер за да се обезбеди вклучување на Ромите во спроведувањето на Софиската декларација.

СИСТЕМ ЗА СЛЕДЕЊЕ

Континуираното следење на клучните параметри на Софиската декларација е еден од главните предуслови за осигурување на нејзиното непречено спроведување. Следењето ќе се врши во редовни циклуси врз основа на однапред дефинирани индикатори (дадени подолу) преку кои ќе може да се следи напредокот во спроведувањето, нивото на постигнувањата или пак да се утврдат застои и доцнења. Оттука, овие индикатори ќе помогнат да се утврдат и анализираат причините во случај на забавување или стагнација во процесот на спроведување. Системот за следење ќе овозможи и осмислување на корективни активности за надминување на проблемите и овозможување на непречено продолжување на активностите.

Квалитативните и квантитативните индикатори кои го сочинуваат системот за следење се утврдуваат врз основа на нивната релевантност за спроведувањето на

Софиската декларација, како и достапноста на податоци преку годишните циклуси на следење.

За да се обезбеди визуелна презентација за напредокот во спроведувањето на Софиската декларација, РЦЦ ќе воспостави Опсерваторија за ЗАЗБ - веб-платформа прилагодена на потребите на корисниците во која сите индикатори ќе бидат групирани по области на политики, по економии од Западен Балкан или за регионот како целина, со временски рокови, веб-додатоци за различни параметри и бази на податоци кои ќе се пополнуваат врз основа на годишните циклуси за собирање податоци. Преку оваа платформа различни групи корисници, вклучително креатори на политики, истражувачи, регионални организации, донатори, граѓани и многу други групи ќе имаат пристап до брза платформа прилагодена на нивните потреби за подобро разбирање и следење на статусот на спроведувањето.

ИНДИКАТОРИ

	Бр.	Индикатор	Извор на податоци
Климатска акција	1.	Вкупни емисии на стакленички гасови (тони CO ₂ eq)	Инвентари на стакленички гасови/Агенции за заштита на животната средина/Заводи за статистика
	2.	Интензитет на емисиите на стакленички гасови при производството на електрична енергија (тони CO ₂ eq)	Извештаи на ЕнЗ/Агенции за заштита на животната средина/Заводи за статистика
	3.	Број на секторски политики кои вклучуваат прилагодување на климатските промени	Извештај на ЕК за напредокот/Информации за политиката за проширување на ЕУ
	4.	Ниво на финансирање на климата	Извештај на ЕК за напредокот/Информации за политиката за проширување на ЕУ
Енергија	1.	Процент на спроведување-електрична енергија	Извештај за спроведување на ЕнЗ
	2.	Процент на спроведување-обновлива енергија	Извештај за спроведување на ЕнЗ
	3.	Процент на спроведување-гас	Извештај за спроведување на ЕнЗ
Транспорт	1.	Релевантни транспонирани директиви/регулативи/стандарди/спецификации	Извештај за напредокот на акцискиот план на ТЦТ/Извештаи на Техничкиот комитет
	2.	Стратегии на Западен Балкан ажурирани со одржливи и паметни елементи	Извештаи за напредокот на одржлива и паметна мобилност/ад хок состаноци на групата
	3.	Инфраструктура изградена според ТЕН-Т (поврзана со зелени елементи)	Годишни планови за ТЕН-Т
Кружна економија	1.	Домашна потрошувачка на материјал по глава на жител	http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=t2020_r1110&lang=en Заводи за статистика
	2.	Домашна потрошувачка на материјал	http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=t2020_r1110&lang=en Заводи за статистика
	3.	Продуктивност на ресурсите	https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_ac_rp/default/table?lang=en Заводи за статистика
	4.	Генерирање на отпад-Вкупно	https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_wasgen/default/table?lang=en Агенции за заштита на животната средина

	Бр.	Индикатор	Извор на податоци
Спречување на загадувањето	1.	Годишни амбиентални концентрации на PM, SO ₂ и NO _x	Годишни извештаи за квалитетот на воздухот за економиите на Западен Балкан Агенции за заштита на животната средина
	2.	Годишни емисии на PM _{total} , PM ₁₀ , SO ₂ и NO _x од големи постројки за согорување	Годишни извештаи за спроведување на ЕнЗ Почетна страница на Енергетската заедница. (energy-community.org) Агенции за заштита на животната средина Табели за номенклатурата за известување (NFR) на Конвенцијата LRTAP
	3.	Годишни емисии на NH ₃ и неметански испарливи органски соединенија (NMVOC)	Агенции за заштита на животната средина Табели за NFR на Конвенцијата LRTAP
	4.	Население поврзано со јавно водоснабдување (%) и население поврзано со пречистителни станици (%)	Заводи за статистика на економиите на Западен Балкан, Еуростат
	5.	Вештачка земјена покривка по глава на жител по тип	Заводи за статистика на економиите на Западен Балкан, Еуростат Агенции за заштита на животната средина (Земјина покривка Corine)
	6.	Нитрати во подземните води	Заводи за статистика на економиите на Западен Балкан, Еуростат Агенции за заштита на животната средина
Одржливо земјоделство	1.	Удел на површината за органско земјоделство во вкупните искористени земјоделски површини	Агенции за заштита на животната средина Извештаи за состојбата на животната средина
	2.	Удел на земјиште под управување за кое е потребно да се намали внесот на хемикалии	
	3.	Средна содржина на органски јаглерод во земјоделското земјиште	Агенции за заштита на животната средина Извештаи за состојбата на животната средина
	4.	Производство на обновлива енергија од земјоделството	
	5.	Емисии на стакленички гасови од земјоделството (тони CO ₂ eq)	Агенции за заштита на животната средина Извештаи за состојбата на животната средина
	6.	Број на фарми и претпријатија за преработка на храна кои добиваат поддршка (ИПАРД) за усогласување со стандардите за хигиена и благосостојба на животните	

Бр.	Индикатор	Извор на податоци
заштита на природата и биолошката разновидност	1. Назначени копнени и морски заштитени и конзервирани подрачја, вклучително и ОЕСМ (други ефективни мерки за конзервација за поедини подрачја)	UNEP-WCMC Светска база на податоци за заштитени подрачја (WDPA) https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/wdpa?tab=WDPA Светска база на податоци на други ефективни мерки за конзервација за одделни поедини подрачја (WDOECM) https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/oecms?tab=OECMs
	2. Потенцијални подрачја на Натура 2000 и еколошки мрежи на ниво на економија	Европска база на податоци Натура 2000, збирки на податоци за еколошки мрежи https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/natura-2000-eunis-database
	3. Индекс на заштита на видовите	Црвени листи на економиите на Западен Балкан и регионални Црвени листи https://www.iucnredlist.org/
	4. Ефективност на управувањето со заштитените области	Глобална база на податоци за ефективноста на управувањето со заштитените подрачја (GD-PAME) https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/protected-areas-management-effectiveness-pame?tab=Results
	5. Програми за обновување на видовите	Акциски планови за видовите на ниво на економија и регионални акциски планови
	6. Површина на обновени шумски предели	Барометар на Бонскиот предизвик https://infoflr.org/bonn-challenge-barometer
	7. Фенологија на избрани растителни и животински видови	Индикатори и извори на верификација што треба да се договорат врз основа на регионалниот стратешки план за биолошка разновидност
	8. Стратегии и Акциски планови за биолошка разновидност за економиите на Западен Балкан	Системот за известување како што е дефиниран од Секретаријатот на Конвенцијата за биолошка разновидност во глобалната рамка за биолошка разновидност за периодот по 2020 година https://www.cbd.int/conferences/post2020

ИЗВЕСТУВАЊЕ

Во тесна соработка со регионалните организации и Европската комисија, РЦЦ ќе воспостави механизам за известување кој ќе се состои од i) годишен наративен извештај и ii) годишен преглед на индикаторите.

Наративниот извештај ќе се подготвува заедно со сите партнери кои се одговорни за релевантните области на политиките и другите засегнати страни вклучени во процесот на спроведување на Софиската декларација. Според тоа, наративниот дел ќе содржи општ преглед на напредокот во сите седум компоненти на Софиската декларација и ќе се дополни со уште неколку поглавја: перспектива на НВО; перспектива на локалната самоуправа; преглед на донаторите; перспектива на бизнис заедницата; и привлекување на младите. Извештајот ќе биде краток и содржаен и ќе обезбеди концизен преглед на извршените активности и постигнатите резултати во споредба со поставените цели.

Прегледот на индикаторите ќе го подготват заеднички РЦЦ и партнерските регионални организации за клучните параметри преку кои се следи напредокот. Овој дел ќе претставува визуелна презентација на статусот на спроведувањето придружена со наративно објаснување на клучните параметри со што ќе се елаборира релевантната состојба, особено во случај на недоволно извршување или доцнење во постигнувањето на целите, со предлози за корективни мерки.

Овие елементи ќе го сочинуваат годишниот Извештај за спроведување на Зелената агенда што РЦЦ ќе го подготвува пред одржувањето на редовните министерски состаноци на РРГ ЖС (обично во последниот квартал од секоја година) и ќе им се доставува на министрите за одобрување. Врз основа на овој годишен извештај, министрите од РРГ ЖС заедно со министрите од другите ресорни министерства ќе донесат Заедничка изјава која ќе содржи дополнителни насоки и, по потреба, барања за корективни мерки или засилени напори за спроведување во текот

на претстојната година. Заедно со ЕК и другите партнери, РЦЦ ќе биде задолжен за вклучување на елементите од Заедничките изјави во работната програма за следната година и за обезбедување на нејзиното спроведување.

КОМУНИКАЦИЈА, ПОДИГНУВАЊЕ НА СВЕСТА И ГРАЃАНСКО УЧЕСТВО

Една важна компонента на процесот на спроведување на Софиската декларација ќе биде вклученоста на граѓаните од Западен Балкан и нивното информирање за целите, потребите и активностите што нивните власти ги преземаат за да спроведат сеопфатна еколошка трансформација согласно Зелената агенда. Информирањето на граѓаните за постигнатиот напредок и правилното соопштување на целите на ЗАЗБ треба дополнително да ги мотивира лично да се ангажираат и да придонесат за каузата со менување на своето однесување во согласност со заедничките цели за заштита на животната средина и одговор на климатските промени. Улогата на граѓаните не треба да се занемари, исто така, и во однос на намалувањето на емисиите преку алтернативни извори на енергија, изолација на домовите, управување со енергијата и поголема ефикасност, алтернативни и колективни транспортни решенија, намалување на создавањето отпад, поделба и рециклирање на отпадот, промена на моделите на потрошувачка, и генерално може да има значително влијание на намалувањето на еколошкиот отпечаток во регионот на Западен Балкан.

Затоа, во текот на оваа деценија, особено внимание ќе се посвети на соодветното соопштување на целите на Софиската декларација, статусот на нејзиното спроведување, како и придобивките што таа ги носи за сите граѓани на Западен Балкан. Заеднички со сите партнери вклучени во спроведувањето, РЦЦ ќе организира различни кампањи за подигање на свеста со цел да ги информира граѓаните од Западен Балкан и да ги повика на акција, вклучително и преку конкретно прилагодени механизми за информирање за да се допре до тешко

достапните групи, како што се Ромите и другите ранливи групи. Меѓу другите алатки, веб-страницата на РЦЦ заедно со Опсерваторијата на ЗАЗБ ќе претставуваат важни извори на информации за спроведувањето на ЗАЗБ. Ќе се подготват различни материјали, летоци и билтени на локалните јазици, како и на англиски јазик, и ќе се дистрибуираат до пошироката јавност. Преку процесот на инклузивно управување, сите партнери ќе се повикаат да подготват и спроведат кампањи за подигање на свеста и да доставуваат извештаи во рамки на годишните циклуси на известување. Локалните самоуправи ќе имаат посебна улога во овие напори преку учество во различни иницијативи како што се Иницијативата за региони за чист воздух, организирање денови без автомобили во рамките на Европската недела на мобилност, воведување велосипедски и пешачки зони, промовирање на достигнувања во управувањето со енергијата, давање пример во реновирањето на јавните згради и многу други слични иницијативи. Улогата на ЛС ќе се промовира и зајакнува и преку иницијативата Денови на Зелената агенда.

За да се обезбеди континуирана промоција и јавна свест, како и усогласен регионален пристап, денот на усвојувањето на Софиската декларација (10 ноември) може да се прогласи за годишнина на Зелената агенда за Западен Балкан и како дел од воспоставените платформи кои беа претходно претставени сите регионални организации, невладини организации, локални самоуправи, бизнис заедницата и младите ќе се повикаат да го одбележат овој датум со преземање соодветни мерки или организирање промотивни активности.

Како дополнување на сите овие напори, РЦЦ, исто така, ќе настојува да ја развие и зајакне мрежата на амбасадори на Европскиот климатски пакт во Западен Балкан за да мотивира различни организации да дадат ветувања за климата во рамките на оваа иницијатива.

СКРАТЕНИЦИ

АКИС	Систем за знаење и иновации во земјоделството
АП	Акциски план
АППИЈ	Акциска програма за постепено исфрлање на јагленот (АРСР)
НДТ	најдобри достапни техники
РГБР	Работна група за биолошка разновидност
BISE	Информациски систем за биолошка разновидност за Европа
ЗЗП	Заедничка земјоделска политика
СВАМ	Механизам за гранично прилагодување на јаглеродот
КБР	Конвенција за биолошка разновидност
ЦИФ	Коморски инвестициски форум
СоР	Конференција на страните
ЗРП	Заеднички регионален пазар
ГО	граѓански организации
КД	Комитет за декарбонизација
ДГ НЕАР	Генерален директорат за соседство и преговори за проширување
ГД	Генерален директорат
ЕК	Европска комисија
ЕКП	Европски климатски пакт
ЕЕА	Европска агенција за животна средина
ЕЗД	Европски зелен договор
EIONET	Европска мрежа за информации и набљудување на животната средина
СЕНЗ	Секретаријат на Енергетската заедница
ЕППА	Програма за партнерство за животна средина за пристапување
ETS	Систем за тргување со емисии
ЕУ	Европска Унија

ОШП	Обновување на шумски предели (FLR)
ДЗА	Денови на зелена агенда (GAD)
ИСЗА	Извештај за спроведување на Зелената агенда (GARI)
ЗАЗБ	Зелена агенда за Западен Балкан
GGF	Фонд „Зелено за раст“
GHG	стакленички гасови
IED	Директива за индустриски емисии
МФИ	Меѓународни финансиски институции
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
ИПАРД	Инструмент за претпристапна помош за рурален развој
IPBES	Меѓувладина научно-политичка платформа за биодиверзитет и екосистемски услуги
IPCC	Меѓувладин панел за климатски промени
ИУЦН	Меѓународна унија за зачувување на природата
ЗИЦ	Заеднички истражувачки центар
СРНЈ	Стратегија за развој со низок јаглерод
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de L'économie Rurale (Врски помеѓу активностите за развој на руралната економија)
LRTAP	Далекусежно прекугранично загадување на воздухот
ЛС	локална самоуправа
Регулатива	Регулатива за вклучување на емисиите и отстранување на стакленичките гасови од користењето на земјиштето, пренамена на земјиштето и шумарството
LULUCF	
ЗЧ	земја членка
НПП	Национален план за прилагодување
НУП	Национално утврден придонес
Директива NEC	Директива за национални обврски за намалување на емисиите
НПЕК	Национален план за енергија и клима
НПНЕ	Национални планови за намалување на емисиите

NFR	Номенклатура за известување	ЦОР	цел за одржлив развој
HBO	невладина организација	ЈИЕ	Југоисточна Европа
NMVOС	Неметански испарливи органски соединенија	МХЦ	мала хидроцентрала
НМРР	Национална мрежа за рурален развој	МСП	мали и средни претпријатија
ПЗР	производи за заштита на растенијата	ПРГ РРР	Постојана работна група за регионален рурален развој (ПРГ РРР)
РСР	Регионална стратегија за прилагодување	ТЦПС	Постојан секретаријат на транспортната заедница
РЦЦ	Регионален совет за соработка	ТЦТ	Договор за транспортната заедница
REACH	Регистрација, евалуација, овластување и ограничување на хемикалии	ОН	Обединети нации
РЕСРГ	Регионална експертска советодавна работна група (REAWG)	UNFCCC	Рамковна конвенција на Обединетите нации за климатски промени
РПЕЕ	Регионална програма за енергетска ефикасност (REEP)	ЗБ	Западен Балкан
РРГ ЖС	Регионална работна група за животна средина (RWG Env)	ВБИФ	Инвестициска рамка за Западен Балкан (WBIF)
RYCO	Регионална канцеларија за младинска соработка		

